15-12-2025
Grzegorz Kaszyński
grzekasz@vp.pl

Semantyka greckiego słowa σταυρός (*stauros*)

W wielu Bibliach ilustrowanych, literaturze religijnej, filmach, malarstwie i architekturze ukazuje się Jezusa niosącego krzyż na Golgotę. Tymczasem — ***kierując się logiką i zdrowym rozsądkiem**, **a nie jakąkolwiek antychrześcijańską ideologią*** — jest wysoce wątpliwe, czy Jezus/Szymon mógłby przenieść[1] DWIE belki ważące przypuszczalnie ok. 100 kg[2] z pretorium do oddalonej ok. 500 m Golgoty. Aby ominąć ten problem i bronić teorię krzyża niektórzy tłumacze Biblii[3] i wielu komentatorów biblijnych[4] obstaje przy przekonaniu, że Jezus niósł jedynie belkę poprzeczną (*patibulum*), którą na miejscu egzekucji dokooptowano do wkopanego tam w ziemię pionowego słupa/pala.[5] Inni uważają to za przykład synekdochy, ale, jak zauważa tłumacz Wolfgang Einert, w Ewangelii według Jana słowo σταυρός zostało użyte zarówno w odniesieniu do niesionego narzędzia egzekucyjnego (19:17), jak i tego, na którym wisiał Jezus[6] (19:25). Jeśli więc ktoś uważa, że Jezus niósł jedną belkę, to już tylko z tej okoliczności wypływa logiczny wniosek, iż w NT greckie słowo σταυρός przynajmniej w Mt 27:32 i tekstach paralelnych oraz Mt 10:38; 16:24; Mk 8:34; Łk 9:23; 14:27 *odnosi się do jednej belki*, nie zaś wyłącznie do krzyża.

---

[1] W Łk 14:27 i Jn 19:17 występuje gr. czasownik *bastázō*, który znaczy „nieść", „dźwigać", więc nie wchodzi w grę możliwość ciągnięcia przedmiotu egzekucyjnego po ziemi.

[2] „Jezus ukazywany jest często jako niosący cały krzyż, co jednak nie byłoby możliwe, gdyż sama ta belka ważyła około 50 kg" (Alfred J. PALLA, ***Sekrety Biblii***, Wydawnictwo Betezda, Rybnik 2002, s. 292). Inni sądzą, że ważyła ok. 30-60 kg. Prof. Witold Tyloch napisał: „Jezus jednak nie mógł dźwigać krzyża łacińskiego" (TYLOCH (red.), ***Leksykon religioznawczy***, Wydawnictwo Współczesne, Warszawa 1988, hasło „KRZYŻ", s. 141).

[3] Gr. *stauros* w Mt 27:32 i tekstach paralelnych (Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17) oddano w ***Nowym Przekładzie Dynamicznym: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie*** (2021) wyrażeniem **belka krzyżowa** (Mt 27:32; Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17). Don Esposito: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Mt 27:32; Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17,19) (***Hebraic Roots Bible: with Study notes***, 2009 [wznowienie 2012], http://www.coyhwh.com/en/bible/hebraicRootsBible.pdf 9-09-2011) ■ Joshua Bariova: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Mt 10:38; 16:24; 27:32; Mk 8:34; 15:21; Łk 9:23; 14:27; 23:26; Jn 19:17) (***The Fresh Agreement: God's Contract with Humanity***, 2011 [2016], https://books.google.pl/books?id=jQXCCQAAQBAJ 24-04-2018) ■ Bradford F. Young: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Łk 23:26) (***Hebrew Heritage Translation of the New Testament***, 2006, http://gospelresearch.dnsalias.com/HHT-Luke.pdf 7-03-2012) ■ Jeffrey Adler: **belka poprzeczna** (*cross-beam*) (Mt 27:32, Mk 15:21 i Łk 23:26) i 1x **poprzeczka** (*crossbar*) (Jn 19:17) (***Holy Scriptures: Tree of Life Version***, 2015, https://archive.org/details/tlvthinlinebible0000unse 15-04-2023). Wielu tłumaczy odnotowało podobną informację w przypisie.

[4] Np. Robert H. MOUNCE, ***New International Biblical Commentary: Matthew***, Handrickson Publishers, Inc., Peabody 1991, s. 256, 257, https://archive.org/details/matthew0000moun 1-08-2022; Frederick D. BRUNER, ***Matthew: A Commentary. Volume 2: The Churchbook, Matthew 13-28*** (Revised and Expanded Edition), William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids – Cambridge, U.K. 2004 (1990), s. 731, https://books.google.pl/books?id=l8IxPFsFVdQC 14-03-2017.

[5] Ceremoniał niesienia drewnianego przedmiotu przez skazańca ma poświadczenie w rzymskich źródłach z I wieku n.e. Co do dokładnej techniki egzekucji i pozycji w jakiej umierał skazaniec, Martin Hengel, który gruntownie badał to zagadnienie, napisał: „Nawet w cesarstwie rzymskim, gdzie można powiedzieć, że istniał swego rodzaju „standard" co do przebiegu egzekucji (...), to jej forma mogła być znacznie zróżnicowana: ukrzyżowanie było karą, w której pełne ujście znajdował kaprys i sadyzm egzekutorów. A zatem wszelkie próby podania precyzyjnego opisu ukrzyżowania w kategoriach archeologicznych są daremne, bo oprawca mógł dokonać egzekucji w najrozmaitszy sposób" (***Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross***, Fortress Press, Philadelphia 1977, s. 25, https://archive.org/details/crucifixioninanc0000heng 15-03-2021). „Nie było żadnego standardu dla całego imperium [rzymskiego]" (Andrea BERLIN – Jodi MAGNESS, „Two Archaeologists Comment on *The Passion of the Christ*", *Archeological Institute of America*, 1 March 2004, s. 2 z 4, http://www.archaeological.org/pdfs/papers/Comments_on_The_Passion.pdf 10-03-2018). Dr Gunnar Samuelsson uważa nawet, że „nie było ogólnej metody krzyżowania w starożytnym świecie — ani w ziemi izraelskiej, ani w czasach Jezusa. Dlatego istnieje obawa, że powyższe żywe opisy [współczesne naukowe opisy ukrzyżowania Jezusa] są zwykłymi spekulacjami" (***Crucifixion In Antiquity***, 2011, s. 294) (wszędzie podkreślenia dodane).

[6] EINERT, „Pfahl oder Kreuz? [Pal czy krzyż?]", 2016, s. 2, https://www.bibelthemen.eu/bibelthemen/pfahl.pdf 6-07-2018. Wolfgang Einert opracował całkowicie bezkrzyżowy przekład w j. niemieckim (***Das Neue Testament: Grundtextnahe Übersetzung***, 2013, https://www.bibelthemen.eu/buecher.html#nt-online 5-07-2018).

ASPEKT LINGWISTYCZNY. Semantykę słowa σταυρός wnikliwie badał szwedzki konserwatywny pastor Gunnar Samuelsson mający duży szacunek dla Biblii. W swej pracy doktorskiej pt. „Krzyżowanie w starożytności — studium tła nowotestamentowej terminologii dotyczącej krzyżowania" (Uniwersytet Goteborski, maj 2010, stron: 413), która ma charakter czysto filologiczny, nie teologiczny, doszedł do następujących wniosków:

> Σταυρός to **pewien drewniany słup**. (...) Kiedy używa się tego słowa w kontekście powieszenia ciała ludzkiego, wydaje się być tylko zwykłym drewnianym słupem **służącym do bliżej nieokreślonego sposobu zawieszenia**. (...) Nowy Testament nie odbiega od dwuznaczności terminologicznej. Uderzającą cechą opisów śmierci Jezusa jest oględność. Ich głównym celem jest użycie ogólnej, nieprecyzyjnej terminologii. Niemal każdy słownik i leksykon nosi piętno nadinterpretacji, a może nawet czystej fantazji, jeśli łączy terminy nowotestamentowe z ukrzyżowaniem, włącznie z naukowymi opisami tego, co stało się na Kalwarii. Spora część wiedzy o ukrzyżowaniu w ogóle, a zwłaszcza o egzekucji Jezusa, nie ma żadnego poparcia w tekstach źródłowych.[7]

Po przeczytaniu takiej konstatacji zwolennicy krzyża zapytają: „A czy takie stanowisko znajduje poparcie w starożytnych źródłach?" Owszem. Oto 4 przykłady miejsc w dziełach pochodzących **z I wieku n.e. — z czasów Jezusa i powstania NT —** pokazujące, że greckie słowa σταυρός/σταυρὸω i łacińskie słowo *crux* nie mogą odnosić się lub niekoniecznie odnoszą się do narzędzia egzekucyjnego o kształcie **†**.

❧ PRZYKŁAD 1 ☙

Józef Flawiusz (37-po 94 n.e.), żydowski historyk urodzony w Jerozolimie, opisując pewne zdarzenie biblijne w dziele ***Dawne dzieje Izraela***, Część 1, Księga szósta, Rozdział XIV:8, donosi:

tł. Zygmunt Kubiak (2001):

> Rankiem Filistyni podczas obdzierania trupów nieprzyjacielskich natknęli się na ciała Saula i jego synów; odarli je i odrąbali ich głowy (...). Cały ich oręż złożyli w świątyni Astarty, a zwłoki **przybili** (ἀνεσταύρωσαν) **do murów** miasta Betsanu.

tekst grecki: [8]

8. Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ σκυλεύοντες οἱ Παλαιστῖνοι τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς ἐπιτυγχάνουσι τοῖς τοῦ Σαούλου καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ σώμασι, καὶ σκυλεύσαντες ἀποτέμνουσιν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, καὶ κατὰ πᾶσαν περιήγγειλαν τὴν χώραν πέμψαντες ὅτι πεπτώκασιν οἱ πολέμιοι. Καὶ τὰς μὲν πανοπλίας αὐτῶν ἀνέθηκαν εἰς τὸ Ἀστάρτειον ἱερὸν, τὰ δὲ σώματα ἀνεσταύρωσαν πρὸς τὰ τείχη τῆς Βηθσὰν πόλεως, ἣ νῦν Σκυθόπολις καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσαν

Zwróćmy uwagę, że przedmiotem, do którego 'przybito' zwłoki, nie był krzyż, lecz ***mur***! Z pewnością w tym fragmencie czasownik ἀνασταυρὸω nie implikuje przybicia do σταυρός rozumianego w kształcie **†**, bo przytwierdzenie nastąpiło „do murów" (πρὸς τὰ τεὶχη).[9] A zatem ten czasownik musiał mieć generyczne znaczenie w I wieku n.e., bo w przeciwnym razie nie nadawałby się do użycia w tym kontekście.

❧ PRZYKŁAD 2 ☙

W innym dziele Józefa Flawiusza ***Wojna żydowska***, Księga trzecia, Rozdział VII:19, czytamy:

[7] SAMUELSSON, „Crucifixion In Antiquity: An Inquiry into the Background of the New Testament Terminology of Crucifixion", Th.D. dissertation at University of Gothenburg, Sweden 2010, s. 81, 198 (zrewidowana wersja tej pracy: ***Crucifixion In Antiquity***, Mohr Siebeck, Tübingen, August 2011, http://khazarzar.skeptik.net/books/crux002.pdf [11-08-2015]). Napisanie pracy doktorskiej przez Samuelssona (ur. 1966) wymagało uprzedniego ok. 3,5 rocznego tłumaczenia różnych tekstów źródłowych od ok. 800 r. p.n.e. do końca I wieku n.e., a sfinalizowanie jej nastąpiło po 7 latach badań.

[8] Fl. JOSEPHI JUDAEI, ***Opera Omnia*** (w 6 tomach), t. 1, wyd. Carol Ernest RICHTER, E. B. Schwickerti, Lipsiae 1826, s. 83, https://archive.org/details/fljosephioperao00unkngoog/page/83/mode/1up [4-04-2023].

[9] Teoretycznie jest możliwy przekład greckiego πρὸς jako „przed". Powód preferowania przekładu „*do*" murów jest następujący: w 1Sm 31:10,12 mamy dwa ważne dla naszej analizy przyimki: „ciało powiesili **na** murze Bet-Szean"; „zdjęli ciało Saula i ciała jego synów **z** muru Bet-Szean" (*BT-5*). Obecność tych dwóch przyimków w tekście hebrajskim nie przemawia za preferowaniem przekładu „przed murami".

tł. Jan Radożycki (wyd. 3, 1995):

A że wał zbliżał się już do muru, [Wespazjan] postanowił wprowadzić „barana". Stanowi go potężna belka podobna do masztu okrętu. (…) W środku jest zawieszona linami, jak szala, na innej belce, która znów na obu końcach spoczywa na mocnych **podporach**.

tekst grecki:

213 (19) Οὐεσπασιανὸς δὲ ἡγούμενος τῷ μήκει τοῦ
χρόνου καὶ ταῖς ἐκδρομαῖς ἀντιπολιορκεῖσθαι, τῶν
χωμάτων ἤδη τοῖς τείχεσι πελαζόντων προσάγειν
214 ἔγνω τὸν κριόν. ὁ δ᾽ ἐστὶν ὑπερμεγέθης δοκὸς
ἱστῷ νεὼς παραπλήσιος· ἐστόμωται δὲ παχεῖ
σιδήρῳ κατ᾽ ἄκρον εἰς κριοῦ προτομήν, ἀφ᾽ οὗ
215 καὶ καλεῖται, τετυπωμένῳ. καταιωρεῖται δὲ κά-
λοις μέσος ὥσπερ ἀπὸ πλάστιγγος ἑτέρας δοκοῦ,
σταυροῖς ἑκατέρωθεν ἑδραίοις ὑπεστηριγμένης.
216 ἀνωθούμενος δὲ ὑπὸ πλήθους ἀνδρῶν εἰς τὸ κατό-

wyd. Gaalya Cornfeld (1982):

W środku jest zawieszona, tak jak belka wagi, na linach przechodzących przez inną belkę, spoczywającą na obu końcach **słupów** osadzonych na podstawie.

It is suspended at its middle point, like the beam of a balance, by ropes passing over another balk which rests at either end b[y] ***posts*** *fixed in the ground.* [10]

tł. Henry S. J. Thackeray (1967):

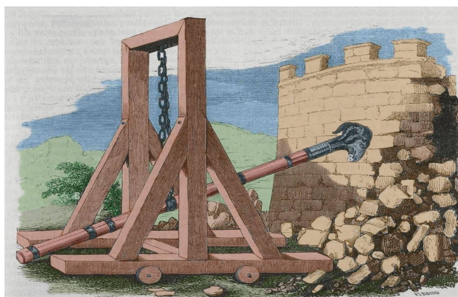
W środku jest zawieszona na linach, tak jak belka wagi, do innej belki, którą po obu końcach podpierają **słupy** osadzone na podstawie.

It is suspended at its middle point by ropes, like the beam of a balance, to another beam which is supported at either end by ***posts*** *fixed in the ground.* [11]

tł. George A. Williamson (1959):

W środku jest podtrzymywana, tak jak belka wagi, za pomocą lin przechodzących przez inną belkę, która z obu stron spoczywa na **słupach** osadzonych na podstawie.

It is supported at the middle, like the beam of a balance, by ropes passing over another baulk which rests on ***posts*** *fixed in the ground on either side.* [12]

UWAGA: Powyższy obraz nie jest w 100% wierną ilustracją treści cytatu (np. tekst mówi o linach, a na obrazie jest łańcuch). Zamieściłem taki obraz, a nie inny, ponieważ nie udało mi się znaleźć w Internecie bardziej adekwatnego.

W powyższym fragmencie greckie słowo *stauroi* nie odnosi się do przedmiotu o konkretnej geometrii, mianowicie kształtu **†** [13] i — o ile mi wiadomo — żaden tłumacz tego dzieła Flawiusza nie użył w tym miejscu sformułowania „na krzyżach", a nawet jeśli użył, to podał błędny przekład.

---

[10] JOSEPHUS, ***The Jewish War: Newly translated with extensive commentary and archaeological background illustrations***, gł. wyd. Gaalya CORNFELD, Zondervan Publishing House, Grand Rapids /Michigan/ 1982, s. 229, https://archive.org/details/jewishwarnewlytr0000jose [4-04-2023].

[11] JOSEPHUS, ***The Jewish War, Books I-III*** (w 9 tomach), t. 2, tł. Henry St. J. THACKERAY, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1967, s. 639, https://archive.org/details/josephus0002ehwa [4-04-2023].

[12] JOSEPHUS, ***The Jewish War: Translated with an Introduction***, tł. George A. WILLIAMSON, The Penguin Classics, Baltimore 1959, s. 188, https://archive.org/details/jewishwar0000jose_k6l7 [4-04-2023].

[13] Niezborność z tradycyjnym rozumieniem znaczenia *stauros* dostrzegł Otto Zöckler (1833-1906), ewangelicki prof. historii kościoła na Uniwersytecie w Greifswaldzie (Niemcy): „Podobnie jest z greckim słowem *σταυρός*, którego pierwotne znaczenie było „słup" lub „pal" [nadal używane do pala u Flaw., *W. Ż.* iii. 7. 19: *σταυρόῖς ἑδραίοις*]" (ZÖCKLER, ***The Cross of Christ***, tł. Marice J. EVANS, Hodder and Stoughton, London 1877, s. 53, https://archive.org/details/crossofchriststu00zoec [4-04-2023]).

❧ PRZYKŁAD 3 ☙

Pliniusz Starszy (23-79 n.e.), historyk i pisarz rzymski, w dziele ***Naturalis historia*** (Historia naturalna), Ks. VIII, rozdz. XVIII, donosi:

tł. Józef Łukaszewicz (1845):

Polibiusz (...) [w Afryce] widział **wielu ukrzyżowanych [lwów]** dla tego, ażeby się inne obawą kary podobnéj za winę tę odstraszały. [14]

tekst łaciński: [15]

quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes in senecta hominem ab his adpeti refert, quoniam ad persequendas feras vires non suppetant; tunc obsidere Africae urbes, eaque de causa cruci fixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrerentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum ex feris clementia in supplices;

tł. John Bostock – Henry T. Riley (1855):

Polibiusz, towarzysz Æmilianusa, mówi nam, że (...) on, podobnie jak Scypion, widział niektóre z nich [tj. lwy] **powieszone na krzyżu**; przypuszczając, że ze strachu przed podobną karą inne mogłyby powstrzymać przed popełnieniem podobnych okropności.

*Polybius, the companion of Æmilianus, tells us, that (...) he, as well as Scipio, had seen some of them **hung upon a cross**; it being supposed that others, through dread of a similar punishment, might be deterred from committing the like outrages.* [16]

Grecki historyk Polibiusz brał udział wraz ze Scypionem Afrykańskim Młodszym w podboju Kartaginy w 146 r. p.n.e. (płn. Afryka). Nie jest tutaj istotne, że wspomniane *cruci fixos* lwów miało miejsce w połowie II wieku p.n.e. Ważna jest tutaj inna okoliczność: to zdarzenie zostało opisane w I wieku n.e., a zatem użyta przez Pliniusza terminologia musiała wyrażać takie znaczenie, jakie miała w I wieku n.e. Kluczowe pytanie jest następujące: Czy Twoim zdaniem omawiany fragment na pewno mówi o ukrzyżowaniu lwów, rozumianym jako 'powieszenie na ✝'?

❧ PRZYKŁAD 4 ☙

Plutarch z Cheronei (~50-~125 n.e.), jeden z największych pisarzy starożytnej Grecji, historyk, filozof-moralista i orator w dziele ***De fortuna Romanorum***, Rozdziale 12, donosi:

Dlatego na pamiątkę tego cudownego zdarzenia **przymocowano psa do krzyża**.

*Therefore, in remembrance of this wonderful accident, **a dog fastened to a cross**.* [17]

tekst grecki: [18]

μίους. πομπεύει δὲ μέχρι νῦν ἐπὶ μνήμῃ τῶν τότε συμπτωμάτων κύων μὲν ἀνεσταυρωμένος, χὴν δὲ μάλα σεμνῶς ἐπὶ στρωμνῆς πολυτελοῦς καὶ φορείου καθήμενος. ἡ δ' ὄψις ἐπιδείκνυται Τύχης ἰσχὺν καὶ

Ten fragment dr Gunnar Samuelsson opatrzył następującym komentarzem:

---

[14] PLINIUSZ, ***K. Pliniusza Starszego Historyi naturalnej ksiąg XXXVII = C. Plinii Secundi Historiae naturalis libri XXXVII. T. 3 ks. 7-9***, tł. Józef ŁUKASZEWICZ, w Księgarni i Drukarni J. Łukaszewicza, Poznań 1845, s. 201, https://polona.pl/item/k-pliniusza-starszego-historyi-naturalnej-ksiag-xxxvii-c-plinii-secundi-historiae,OTczMzk3MDA/4/#info:metadata [4-04-2023].

[15] PLINY, ***Natural History: With an English Text*** (w 10 tomach), t. 3: Libri VIII-XI, tł. Harris RACKHAM, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1967, s. 36, https://archive.org/details/naturalhistory03plinuoft [4-04-2023]. Rackham tłumaczy *cruci fixos* angielskim słowem *crucified* (ukrzyżowanych) (s. 37).

[16] PLINY, ***The Natural History of Pliny: Translated, With Copious Notes and Illustrations***, t. 2, tł. John BOSTOCK – Henry T. RILEY, Henry G. Bohn, London 1855, s. 267, https://archive.org/details/naturalhistoryof21855plin [4-04-2023].

[17] http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0224%3Asection%3D12 [4-04-2023].

[18] Gregorius N. BERNARDAKIS (Grēgorios N. Vernardakēs) (red.), ***Plutarchi Chaeronensis Moralia***, t. 2, In Aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae 1899, s. 406, https://books.google.pl/books?hl=pl&id=BXQBAAAAMAAJ [4-04-2023].

Tekst nie precyzuje w jaki sposób zawieszono tego psa. Łatwiej jednak wyobrazić sobie w nim psa po prostu **nabitego na pal** i taki obraz pasuje lepiej niż psa przybitego do krzyża.

The text does not specify how the dog was suspended. However, a dog simply ***impaled on a stake*** *is easier to imagine in the text and fits the picture better than a dog nailed to a cross*. [19]

I taki przekład podał grecysta prof. Frank C. Babbitt (Trinity College, Hartford, USA):

I jeszcze tego dnia, ku pamięci tych wydarzeń, w uroczystej procesji niesiono psa **nabitego na pal**.

And even to this day, in memory of these events, there are borne in solemn procession a dog ***impaled on a stake***. [20]

Można dopuścić wniosek, że podczas tej procesji niesiono psa nabitego na „widły", co sugeruje zwolennik ukrzyżowania prof. John G. Cook (LaGrange College, st. Georgia, USA).[21] Jedno jest pewne: w tym kontekście czasownik ἀνασταυρòω nie implikuje przedmiotu w kształcie **†**.

WNIOSEK: Powyższe przykłady pokazują, że w I wieku n.e. grecki rzeczownik σταυρός, czasownik σταυρòω i łaciński rzeczownik *crux* nie miał precyzyjnego, technicznego znaczenia, tj. **†**. Te słowa miały generyczne (ogólne) znaczenie.

W 1939 roku niemiecki leksykograf i tłumacz Biblii dr Adolf E. Knoch (*The Sacred Scriptures: The Concordant Version*) podał następującą definicję znaczenia σταυρός:

Kreuz, ein aufrechter Pfahl, damals ohne Querbalken, *stau r os'* 2m (Stehendes).

Krzyż, pionowy pal, bez jakiejkolwiek poprzeczki, *st au r os'* 2m (stojący). [22]

WYDANIE ANGIELSKIE

CT AY P OC *st au r os' 2m*

STAND-, *an upright stake or* pale, *without any cross piece, now, popularly*, cross.

CT AY P OC *st au r os' 2m*

STAĆ-, *pionowy pal lub* słup, *bez jakiejkolwiek poprzeczki, obecnie, popularnie,* krzyż.[23]

Szeroko akceptowany pogląd, że NT-owe słowo σταυρός znaczy „krzyż" niezupełnie podzielał ks. katolicki, prof. zw. dr hab. Stanisław Kobielus (1939-2020), który był kierownikiem Katedry Historii Sztuki Średniowiecznej i Ikonografii na UKSW w Warszawie. Oto jego zdanie:

W języku greckim słowo σταυρός, οῦ, ὁ oznaczało słup, kół, ostrokół i użyte w tekstach Nowego Testamentu **nie zawierało jedynie pojęcia krzyża o dwu belkach**, jako narzędzia męki [1]. Z kolei w języku łacińskim termin *crux*, *-cis* – krzyż, rozumiany był także jako szubienica lub metaforycznie jako drzewo męczarni, utrapienia, nieszczęścia. [24]

[1] Dinkler 1967 (IV), 35–36.

[19] Samuelsson, ***Crucifixion In Antiquity***, wyd. 2 poprawione, Mohr Siebeck, Tübingen 2013, s. 114, https://books.google.pl/books?id=B7OEmYnFChkC 4-04-2023.

[20] ***Plutarch's Moralia*** (w 15 tomach), t. 4, tł. Frank C. Babbitt, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1962, s. 373, https://archive.org/details/plutarchsmoralia0004plut_d8q2 4-04-2023.

[21] Cook, ***Crucifixion in the Mediterranean World***, wyd, 2, Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, s. 245, https://books.google.pl/books?id=cMd9DwAAQBAJ 4-04-2023. Cook na s. 245 przyznał: „*Nie jest jasne* czy ten pies jest ukrzyżowany czy powieszony w inny sposób".

[22] Knoch, ***Die Heilige Schrift (Neues Testament): Eine Konkordante Wiedergabe***, Konkordanter Verlag, Stepenitz / Ostprignitz 1939, s. 510.

[23] Knoch, ***A Comprehensive Lexicon and Concordance: A Complete Key to the Greek Scriptures and their English Translations in the Concordant Version***, The Concordant Publishing Concern, Los Angeles 1984?, s. 322, http://concordant.org/version/concordant-lexicon-concordance-index/ 14-04-2017.

[24] Kobielus, ***Krzyż Chrystusa. Od znaku i figury do symbolu i metafory***, wyd. 2, Wydawnictwo Benedyktynów, Tyniec 2011, s. 17/18, http://tyniec.com.pl/index.php?controller=attachment&id_attachment=218 22-08-2018.

Zwolennik ukrzyżowania Raymond E. Brown (1928-1998), znany teolog katolicki, który był emerytowanym profesorem na Union Theological Seminary (Nowy Jork, USA), członkiem British Academy i American Academy of Arts and Sciences, wyraził następujący pogląd w sprawie znaczenia σταυρός:

> Żadne słowo [w NT] nie mówi nam o kształcie krzyża, ani jak on [Jezus] został przymocowany (...). Dlatego w tych sprawach jesteśmy zdecydowanie zależni od świadectwa spoza NT.
>
> **Uwagi ogólne o ukrzyżowaniu.** Angielski termin „krzyż" determinuje nasze pojmowanie, gdyż wywołuje obraz dwóch wzajemnie przecinających się linii. Ani greckie słowo *stauros*, ani łacińskie *crux*, niekoniecznie ma takie znaczenie: oba **odnoszą się do pala** (*a stake*), do którego ludzie mogli być przytwierdzeni w różny sposób i opisywać nabicie, powieszenie, przybicie i przywiązanie.[25]

Zwolennik ukrzyżowania prof. Joseph A. Fitzmyer (1920-2016), znany teolog katolicki, w sprawie znaczenia σταυρός napisał:

> „Krzyż" to powszechne chrześcijańskie znaczenie przypisywane greckiemu słowu *stauros*, które w rzeczywistości znaczy **„pal"**, pionowo wbity w ziemię.[26]

"Cross" is the usual Christian meaning given to the Greek *stauros*, which actually means a "stake," fixed upright. Such an object was used by Persians,

WYDANIE HISZPAŃSKIE

> W kręgach chrześcijańskich tradycyjny przekład greckiego słowa *stauros* brzmi «krzyż», choć w rzeczywistości podstawowym znaczeniem jest «słup/pal».[27]

Prof. teologii Robin M. Jensen (prywatny katolicki Uniwersytet w Notre Dame, st. Indiana, USA), będąca również historykiem sztuki, napisała (2017):

> Wbrew tradycyjnemu ukazywaniu krzyża Jezusa jako pionowego słupa przecinającego się w górnej części z poziomą belką, użyte w greckim Nowym Testamencie słowo dla „krzyża" – *stauros* (łacińskie *crux*) – niekoniecznie implikuje tego rodzaju przedmiot. Historycznie rzecz biorąc greckie i łacińskie słowa **odnoszą się po prostu do pionowego pala**, do którego mogli być przywiązani skazańcy aż umierali w wyniku uduszenia. Konwencjonalny obraz łacińskiego krzyża (*crux immissa*) był na przestrzeni wieków kwestionowany, a pewni uczeni, a nawet chrześcijańskie ugrupowania twierdziły, że Chrystus umarł na krzyżu w kształcie T *(crux comissa)* lub na pojedynczym pionowym palu *(crux simplex)*.[28]

Dr Iza Elżbieta Smolińska (Pracownia Języka i Kultury Arabskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zauważyła, że

> autorzy Ewangelii, w odniesieniu do krzyża Chrystusowego, i to zarówno narzędzia śmierci, jak i zbawczego dzieła Odkupiciela, używają terminu stauros, a więc **wskazującego na pal wbijany pionowo w ziemię**.[29]

---

[25] BROWN, ***The Death of the Messiah. From Gethsemane to the Grave: A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels***, t. 2, Yale University Press, New York 1998, s. 945, https://archive.org/stream/deathofmessiahvo00raym [10-01-2017]. Brown na końcu swej książki podał własny przekład wielu fragmentów ewangelicznych.

[26] FITZMYER, ***The Anchor Bible. Vol. 28: The Gospel According to Luke (I-IX): Introduction, Translation, and Notes***, Doubleday & Company, Inc., Garden City-New York 1981, s. 787, *imprimatur*: John F. Donoghue, https://archive.org/details/gospelaccordingt0028unse [23-12-2024]. Fitzmyer nieco dalej napisał, że *stauros* było używane w sensie „krzyż", ale podana przez niego podstawa dla takiej tezy jest nieprzekonująca, co wykazał Samuelsson. Warto zauważyć, że Fitzmyer nie napisał wyraźnie, że ów 'sens-krzyż' odnosi się do znaczenia *stauros* w NT.

[27] FITZMYER, ***El Evangelio segun Lucas. III: Traducción y comentario, Capítulos 8,22-18,14***, Ediciones Cristiandad, Madrid 1987, s. 116, podkreślenie dodane, https://archive.org/details/fitzmyer-joseph-a-el-evangelio-segun-lucas/fitzmyer%2C joseph a – el evangelio segun lucas 03/ [1-05-2022]).

[28] JENSEN, ***The Cross: History, Art, and Controversy***, Harvard University Press, Cambridge - Massachusetts, and London, England, 2017, s. 9, https://1lib.eu/book/2949737/441ce3 [1-09-2020].

[29] SMOLIŃSKA, ***Symbolika krzyża w arabskiej literaturze religijnej i obrzędów Koptów***, Wydawnictwo Naukowe Ibidem, Łódź 2008, s. 61.

Tłumacz Biblii dr Daniel W. Merrick (*Sacred Name Bible*) jest pastorem w wyznaniu Congregation Yahshua Messiah Gathering, znawcą ikonografii i prezenterem radiowym. W swym opracowaniu „Did He Die On a Cross?" (Czy On umarł na krzyżu?) o semantyce słowa σταυρός napisał:

> **To słowo oznacza zwykły, pionowy pal, lub słup. Później**[30] **zaczęto je również odnosić do pala egzekucyjnego mającego poprzeczkę.**
>
> Ponieważ obecnie wielu chrześcijan dostrzega takie zrozumienie tylko wśród Świadków Jehowy, zalicza je do kultycznego przekonania. Takie osoby nie podjęły żadnych badań i podtrzymują jedynie PAPIESKI dekret, że był to krzyż, sięgający czasów Konstantyna i jego wizji PHI RO (px symbol boga słońca, który występował w pogańskim wielbieniu Apolla).[31]

Tłumacz Biblii dr Andrew G. Roth (*Aramaic English New Testament*) w sprawie znaczenia słowa σταυρός wyraził następujący pogląd:

> Z biblijnej perspektywy greckie słowo „stauros" **odnosi się do pionowego pala**.[32]

Thomas E. Reynolds, profesor nadzwyczajny teologii w Emmanuel College na Victoria University (University of Toronto, Kanada) o znaczeniu σταυρός napisał:

> Właściwie jest prawdopodobne, że greckie słowo *stauros* użyte **w Nowym Testamencie oznacza tylko pionowy słup, pal bez poprzeczki** (*an upright pole, a stake without a crosspiece*). Termin ten został przetłumaczony później w łacińskiej Wulgacie jako *crux* (krzyż), ale takie oddanie mogło nieumyślnie nadać słowu *stauros* inne odniesienie, które wywodziło się z kultury bliskowschodniej i śródziemnomorskiej.[33]

Australijski pastor Joseph Palmer napisał:

> Uważam, że mam rację sądząc, że słowo *σταυρός* niezupełnie znaczy to, co my rozumiemy jako „krzyż". Właściwie niektórzy zakwestionowali to, czy *σταυρός*, na którym był stracony Jezus, był czymś więcej niż pionową belką lub kłodą drewna (*an upright beam or log of wood*) wbitą w ziemię.[34]

Zdaniem Bernarda H. Dixona, autora książki ***Image of Cross*** (Wizerunek krzyża):

---

[30] Inni badacze również sądzą, że w późniejszym okresie słowo *stauros* uległo semantycznej transformacji. Oto przykłady:

● leksykograf William E. Vine: „Około połowy III wieku po Chr. kościoły albo już odstąpiły od pewnych nauk wiary chrześcijańskiej, albo trzymały się swoistych trawestacji tych nauk. W celu rozszerzenia wpływów odstępczego systemu kościelnego przyjmowano do kościołów pogan bez konieczności odrodzenia się przez wiarę, przy czym w dużej mierze pozwalano im nadal posługiwać się pogańskimi znakami i symbolami. Tak między innymi przyjął się znak Tau, czyli T, w najczęściej występującej formie z obniżoną poprzeczką, aby odtąd reprezentować krzyż Chrystusa" (***Vine's Expository Dictionary of Old and New Testament Words***, hasło CROSS, CRUCIFY, t. 1, Fleming H. Revell Company, New Jersey 1981, s. 256, https://archive.org/details/vinesexpositoryd0000vine [1-03-2021]).

● tłumacz Biblii dr Christiaan J. Koster: „Innym 'późniejszym tłumaczeniem' — tradycją kościelną, którą przejęli nasi ojcowie — była adopcja słów „krzyż" i „ukrzyżować" (…). Te słowa są błędnym przekładem, 'późniejszym tłumaczeniem' greckich słów *stauros* i *stauroo*" (***Come Out of Her My People***, Institute for Scripture Research (Pty) Ltd, Northriding (RPA) 2004, s. 29, https://archive.org/details/ComeOutOfHerMyPeople_201905 [1-06-2019]).

● tłumacz rabin Simon Altaf (przypis do Mt 16:24): „Greckie słowo *Stavros* G4716 nie znaczy 'krzyż'. Takie znaczenie zostało świadomie włączone, a znaczenie słownikowe zmienione przez kościół w IV wieku" (***Abrahamic-Faith Nazarene Hebraic Study Scriptures: Complete Special Edition***, wyd. 1, 2009, http://thebattleaxeassemblyofyahawah.org/wp-content/uploads/2013/11/AF-Complete-Scriptures.pdf [20-01-2017]).

[31] MERRICK, „Did He Die on a Cross?", http://www.rdjcatalog.com/DIDHEDIEONACROSS.htm [24-03-2017]. Zob. MERRICK, ***Did Messiah Die On a Cross?: Cross Vs Truth***, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.

[32] ROTH, ***Aramaic English New Testament***, wyd. 5 PDF, Netzari Press LLC., 2016, App: „Pole, the Standard", s. 954, https://archive.org/details/aramaic-english-new-testament-by-andrew-gabriel-roth-2016 [16-12-2022].

[33] REYNOLDS, „Welcoming without Reserve?: A Case in Christian Hospitality", *Theology Today*, Vol. 63, No. 2, July 2006, s. 194, https://booksc.org/book/43661015/90d3eb [8-09-2020].

[34] PALMER, „Cross-Bearing", *The Expository Times*, Edinburgh, Vol. 14, No. 6, March 1903, s. 288, https://archive.org/details/expositorytimes01unkngoog [12-12-2017]. Wydawcą tego czasopisma był James Hastings.

Właściwie prawdą jest, że *nie ma nawet najskromniejszego dowodu* (*there is not the shlightest proof whathever*) na to, iż nasz błogosławiony Pan i Zbawiciel cierpiał na krzyżu złożonym z dwóch skrzyżowanych względem siebie belek, gdyż termin *Stauros* – pionowo wbity słup, pal oraz *Ksylon* – belka, kawał drewna, to jedyne słowa użyte w Greckim Testamencie, a przestępców często krzyżowano do prostego słupa z rękoma przybitymi nad głową.[35]

Dr teologii Thomas J. Thorburn (1858-1923) zauważa, że nawet „generalnie szkoła mityczna mocno obstaje przy fakcie, że *σταυρός* znaczy zwykły *pal*, a nie krzyż!”.[36] Jeden z jej przedstawicieli, Herbert Cutner (1881-1969), oświadczył:

Nie ma najmniejszego dowodu (*a scrap of evidence*) na to, że *stauros* kiedykolwiek miał kształt krzyża czy też kształt T.[37]

Mateusza 27:37 i Jana 20:25. Wielu obrońców poglądu, że w NT *stauros* znaczy „krzyż”, próbuje dowodzić swego stanowiska na bazie wzmianki o umieszczeniu tabliczki „*nad* jego głową” (Mt 27:37) i o śladzie „gwoździ” (Jn 20:25) na rękach Jezusa. Ich zdaniem z tych dwóch miejsc wynika, że ręce Jezusa musiały być rozłożone na boki i przybite do belki poprzecznej. Dlaczego jest to daremny trud? Przede wszystkim taki wniosek można co najwyżej określić supozycją lub hipotezą, ale w żadnym wypadku nie dowodem zamykającym dyskusję. Z tymi dwoma informacjami równie dobrze harmonizuje wniosek, że ręce Jezusa „mogły być przybite oddzielnie do dwóch boków pala” nad jego głową.[38] Irlandzka tłumaczka Biblii dr Maura K. Hill (Uniwersytet Tulsa w Oklahomie, USA) w komentarzu do Kol 1:20 napisała:

Słowo tłumaczone na „krzyż” znaczy „pal”, dlatego powinniśmy rozumieć, że Jezus Chrystus został ukrzyżowany na palu, takim jak pień drzewa, czyli na pojedynczej kłodzie wbitej pionowo do dziury w ziemi. Wobec tego **jego ręce nie były wyciągnięte w żadną stronę, przybite gwoździami do innego kawału drewna, ale były wyciągnięte nad jego głową i w takiej pozycji przybite gwoździami**, co znacznie utrudniało mu oddychanie itp.[39]

The word translated "cross" means: a "stake" – and so we ought to realize that Jesus Christ was crucified on a stake, as the trunk of a tree or single log of wood stuck upright into a hole in the ground. Thus his hands would not have been out to either side nailed on another piece of wood, but they were stretched above his head and nailed in that position which made it much more difficult for him to breath, etc.

Dlatego w sprawie popularnego argumentu opartego na tekście Mt 27:37, prof. Egon Brandenburger (Johannes Gutenberg-Universität Mainz) uważa, że

niekoniecznie wynika z tego, że krzyż miał formę *crux immissa*.[40]

was not very common to affix a *titlos* (superscription, loanword from the Lat. *titulus*), it does not necessarily follow that the cross had the form of a *crux immissa*.

---

[35] Dixon, ***The Image of the Cross and Lights on the Altar, In the Christian Church, And in Heathen Temples Before the Christian Era. Especially in the British Isles. Together with the History of the Triangle, the Dove, Floral Decorations, the Easter Egg, and Other Heathen Symbols***, Toronto: Hunter, Rose & Co. – New York: T. Whittaker, Bible House 1879, s. 8, kursywa Dixona, https://archive.org/details/imageofcrossligh00dixouoft [9-12-2015]. Zob. James Johnstone, ***“The Mystery” with Scripture Proofs Demolishing Criticisms on the First Edition***, APPENDIX A: „Is the Word ‘Cross’ a Correct Translation in the New Testament?”, The Author’s Office, Dalhousie Terrace, Edinburgh 1858, s. 165-171, https://books.google.pl/books?id=mOUOAAAAQAAJ [23-03-2016]; Clyde L. Pilkington, Jr., „The ‘Cross’ Was Christ Nailed to a ‘Cross’ or a ‘Stake’?”, 2012?, s. 1-5, http://www.pilkingtonandsons.com/art_pilkington_cross.pdf [30-03-2017].

[36] Thorburn, ***The Mythical Interpretation of Gospels: Critical Studies in the Historic Narratives***, Charles Scribner’s and Sons, Lake Forest /Illinois/, USA, 1916, s. 284, przypis 2, https://archive.org/details/MN41940ucmf_1 [27-10-2014].

[37] Cutner, ***Jesus – God, Man or Myth? An Examination of the Evidence***, The Truth Seeker Company, New York 1950 (2000), s. 60, https://archive.org/details/jesusgodmanormyt0000herb [10-09-2022]. Zdaniem Cutnera pogląd, że Jezus umarł na krzyżu poprzecznym to „czysta fikcja” (s. 58). Zob. Arthur Drews, ***The Christ Myth***, T. Fisher Unwin, London – Leipzic 1910, s. 146-160, https://archive.org/details/christmyth00drew [10-12-2017].

[38] Charles Foster, ***The Jesus Inquest: the Case For and Against the Resurrection of the Christ***, Thomas Nelson, Nashville - Dallas - Mexico City - Rio de Janeiro 2010, s. 69, https://archive.org/details/jesusinquestcase0000fost [7-08-2022].

[39] Hill, ***True Bible Study: Colossians and Philemon – Word Translation and Study***, CreateSpace Independent Publishing Platform, USA, 2008, s. 48, https://archive.org/details/truebiblestudyco0000maur [13-05-2024].

[40] red. Colin Brown, ***The New International Dictionary of the New Testament Theology***, t. 1, 1979, s. 392 https://pl.scribd.com/doc/228054686/The-New-International-Dictionary-Colin-Brown [31-03-2022].

Tłumacz prof. dr Randolph O. Yeager (Northern Baptist Theological Seminary, Chicago), autor monumentalnego 18-tomowego dzieła komentującego NT, będący obrońcą krzyża, przyznał:

Nie ma wyraźnego świadectwa w Nowym Testamencie, że pal miał też kształt krzyża.[41]

Nadmierne sugerowanie się jakimś szczegółem z jednej Ewangelii, *przy jednoczesnym nie uwzględnianiu danych z pozostałych Ewangelii*, może prowadzić badaczy Biblii do nietrafnych wniosków. Oto przykład: bazując tylko na danych z Jn 20:20,25 ktoś może wnosić, że stopy Jezusa nie zostały przybite. Tymczasem w Łk 24:39 mamy następujące słowa Jezusa: „Zobaczcie moje ręce i *moje stopy*" (por. Ps 22:17, *BT*). Gdyby stopy nie były przybite, jaki sens miałaby zachęta Jezusa by na nie spojrzeć?

Chociaż koncepcja *crux immissa* zjednała sobie niemal powszechną akceptację w chrześcijaństwie, faktem jest – jak donosi zwolennik ukrzyżowania Victor Schultze (1851-1937), ewangelicki prof. historii kościelnej i chrześcijańskiej archeologii (Uniwersytet w Groifswald, Niemcy) – że

w Nowym Testamencie nie ma żadnych konkretnych danych o naturze krzyża, na którym umarł Jezus. Dopiero pisarze kościelni po Justynie Męczenniku wskazują na kompozytowy czteroramienny krzyż jako narzędzie męki Chrystusa.[42]

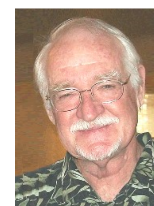
ASPEKT HISTORYCZNY. Autor hasła „krzyż" w dziele ***Britannica Concise Encyclopedia*** donosi:

Tradycja utrzymuje, że do ukrzyżowania Chrystusa użyto *crux immissa*.[43]

Prof. Robert M. McCoy (Andover Newton Seminary, USA), komentując sposób oddania słowa σταυρός w *Przekładzie Nowego Świata* (wyd. z 1950 r.), powołuje się na Alfreda Ederszchajima (Edersheima) żydowskiego historyka, który wierzył, że Jezus zginął na krzyżu, niemniej jednak w podsumowaniu napisał:

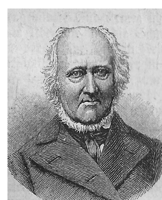
Tradycyjna opinia głosi, że krzyż Jezusa miał ten ostatni wspomniany kształt [✝], ale **nie ma pewności, czy tak było**.[44]

crossbeam. Traditionally it is thought that the cross of Jesus was this latter type, but it is not certain that this was the case.[23]

Podobnie sądzi historyk sztuki religijnej prof. Frank K. Flinn (Washington University, USA):

Nie wiemy na pewno jaki kształt miał krzyż.[45]

Prof. teologii Johann P. Lange (Uniwersytet w Bonn) (1802-1884), będący zwolennikiem poglądu, że Jezus umarł na krzyżu poprzecznym (*crux immissa*), przyznał:

Według tradycji taka była forma [✝] krzyża Zbawiciela (...). **Nie ma na to żadnego dowodu** (...).[46]

Emer. prof. George Lovell Cary (1830-1910), dyrektor Meadville Lombard Theological School w Chicago (USA), w 1852 r. ukończył Harvard University, a w latach 1862-1892 był

---

[41] YEAGER, ***The Renaissance New Testament***, t. 9, Pelican Publishing Company, Gretna 1982, s. 326, https://archive.org/details/renaissancenewte0009rand [31-03-2024].

[42] Samuel M. JACKSON (gł. wyd.), ***The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge***, t. 3, hasło CRUCIFIXION [Victor SCHULTZE], Funk and Wagnalls Company, New York-London 1909, s. 313, https://archive.org/details/newschaffherzog04jackgoog [3-05-2024].

[43] Hasło „cross", ***Britannica Concise Encyclopedia***, Encyclopedia Britannica Inc., Chicago - London - New Delhi - Paris - Seoul - Sydney - Taipei - Tokyo 2008, s. 487, https://books.google.pl/books?id=ea-bAAAAQBAJ [25-08-2017].

[44] MCCOY, „Jehovah's Witnesses and Their New Testament", *Andover Newton Quarterly*, Vol. 3, Nr 3, January 1963, s. 28 [15-31], http://christianwitnesses.net/Assets/Andover1963.pdf [1-03-2021].

[45] FLINN, ***Encyclopedia of Catholicism*** (z serii: Encyclopedia of World Religions), Facts on File, Inc., New York 2007, hasło „cross/crucifixion", s. 209, https://archive.org/details/encyclopediaofca0000flin [1-08-2018].

[46] LANGE, ***A Commentary on the Holy Scriptures. Vol. 1: The Gospel according to Matthew***, tł. Philip SCHAFF, Scribner, Armstrong & Co., New York 1875, s. 522, przypis, https://archive.org/details/gospelaccordingt00lang [9-03-2017].

profesorem literatury Nowego Testamentu w szkole w Meadville. Jest autorem dzieła An Introduction to the Greek of the New Testament (1899). W 1900 roku, w swym Dodatku „Krzyż i ukrzyżowanie", przedstawił następujący pogląd:

> Powszechnie się uważa, że „krzyż łaciński", z belką poprzeczną znajdującą się poniżej szczytu pala, był tym, na którym cierpiał Jezus. Przypuszczenie to jednak **nie opiera się na żadnym fundamencie historycznym**.[47]

W dziele ***The Oxford Dictionary of Christian Art and Architecture*** (wyd. 2, 2013), pod hasłem „Cross", czytamy:

> **Krzyż** jest od dawna najbardziej rozpowszechnionym symbolem chrześcijaństwa, ale **nie był używany w najwcześniejszych stuleciach** z uwagi na jego haniebny związek z ukrzyżowaniem—karą śmierci wykonywaną na najgorszych złoczyńcach.[48]

W ***The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*** (Oxford University Press 2012) pod hasłem „cross" można przeczytać:

> Chrystusową egzekucję ukrzyżowania opisano we wszystkich czterech sprawozdaniach ewangelicznych, mimo to **żadne z nich nie specyfikuje kształtu krzyża**. Nowotestamentowe greckie słowo *stauros,* używane w odniesieniu do krzyża lub krucyfiksu, może również po prostu odnosić się do słupa i niekoniecznie implikuje krzyżowy kształt wulgatycznego, łacińskiego *crux*.[49]

W książce ***After Jesus: The Triumph of Christianity*** (praca zbiorowa) czytamy:

> Chociaż krzyż występuje niemal powszechnie od czasów antycznych jako magiczny i religijny symbol, **nie ma dowodów na to, że chrześcijanie posługiwali się nim w tym wczesnym okresie.** (…) Większość uczonych sądzi, że **w pierwszym stuleciu chrześcijanie w ogóle nie używali tego symbolu** [krzyża].[50]

Niemiecki historyk sztuki prof. dr Peter Bernhard Steiner ▶ (współautorki: 🡄Sylvia Hahn, dr Carmen Roll🡯) w swym eseju „Człowiek, drzewo, kosmos, pieczęć – formy i znaczenia krzyża" opublikowanym w książce ***Kreuz und Kruzifix: Zeichen und Bild*** (Krzyż i krucyfiks: znaki i obrazy) zauważył:

> **Cztery Ewangelie nie opisują kształtu krzyża**; w tekście greckim nazwany jest tylko „staros" (pal) [*Pfahl*].[51]

Zwolennik krzyża, prezbiteriański uczony John M. Mulder (ur. 1946) (Louisville Presbyterian Theological Seminary) donosi (1991), że:

> **pierwsi chrześcijanie nie używali krzyża** jako znaku oddania Chrystusowi.[52]

Racjonalne wyjaśnienie dla takiej sytuacji przedstawia prof. Alois A. Schacher (The Catholic University of America, Waszyngton), autor hasła „Ukrzyżowanie (w sztuce)" w ***New Catholic Encyclopedia***:

---

[47] CARY, ***The Synoptic Gospels: together with a chapter on the text-criticism of the New Testament***, G. P. Putnam's Sons, New York-London 1900, APPENDIX J.—*The Cross and Crucifixion*, s. 367 [366-368], https://archive.org/details/synopticgospelst0000cary 26-05-2024.

[48] Tom D. JONES – Peter MURRAY – Linda MURRAY (red.), ***The Oxford Dictionary of Christian Art and Architecture***, wyd. 2, Oxford University Press, 2013, s. 136, https://books.google.pl/books?id=Te2dAAAAQBAJ 5-04-2018.

[49] Colum P. HOURIHANE (gł. wyd.), ***The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture***, t. 1, Oxford University Press, 2012, s. 221, https://books.google.pl/books?id=FtlMAgAAQBAJ 5-03-2017.

[50] Gayla VISALLI (wyd.), ***After Jesus: The Triumph of Christianity***, Reader's Digest Association, Book Club Version edition, Pleasantville – New York – Montreal, 1992, s. 95, https://archive.org/details/afterjesustriump00read 9-01-2018.

[51] STEINER, „Mensch, Baum, Kosmos, Siegel – Formen und Bedeutungen des Kreuzes" w: ***Kreuz und Kruzifix: Zeichen und Bild***, Kunstverlag Josef Fink, Lindenberg im Allgäu 2005, s. 13 [1-15], https://books.google.pl/books?id=rShyL-acK34C ogr. podgląd 16-09-2020.

[52] MULDER, ***Sealed in Christ: The Symbolism of the Seal of the Presbyterian Church (U.S.A.)***, Geneva Press, Luisville, USA, 1991, s. 9, https://books.google.pl/books?id=unR886t7-CAC 5-04-2018.

W symbolice sztuki wczesnochrześcijańskiej nie spotykamy wyobrażenia zbawczej śmierci Chrystusa na Golgocie. **Pierwsi chrześcijanie**, pozostający pod wpływem starotestamentowego zakazu sporządzania rzeźb, **nie byli skłonni przedstawiać w jakiejkolwiek formie nawet narzędzia Męki Pańskiej**.[53]

CRUCIFIXION (IN ART)

The representation of Christ's redemptive death on Golgotha does not occur in the symbolic art of the first Christian centuries. The early Christians, influenced by the Old Testament prohibition of graven images, were reluctant to depict even the instrument of the Lord's Passion. When the cross comes to be represented in the time of Constantine, it is seen both as the trophy of the victorious Christ of Easter and as the sign in the sky preceding the Second Coming of the Son of Man. The scene of the crucifixion, however, is still absent from the early Passion cycles; even in the 6th-century mosaic sequence of S. Apollinare Nuovo in Ravenna, the Golgotha scene is left out. This article treats the historical development of literal and symbolic representation of the crucifixion.

Early Examples. The only two crucifixion scenes that antedate the 6th century show the artist's hesitation in front of this new theme. On the ivory casket of the Brit-

We wcześniejszym wydaniu tego samego dzieła (1913, t. 4), archeolog, prof. Orazio Marucchi (Uniwersytet w Rzymie), autor pierwszej części hasła „Krzyż i Krucyfiks", tj. „Archeologia krzyża", wskazał też inny powód:

> Rozumiejąc, że krzyż był symbolem haniebnej śmierci, łatwo zrozumieć niechęć pierwszych chrześcijan do jakiegokolwiek ukazywania mąk Chrystusa i niegodziwości.[54]

Metodystyczny historyk, bp John F. Hurst (Martin Mission Institute w Bremen, Niemcy / Drew Theological Seminary w Madison /New Jersey/, USA) (1834-1903) zauważył:

> [Pierwsi chrześcijanie] nie używali ani krucyfiksu, ani żadnej materialnej podobizny krzyża.[55]

W podobnym duchu wypowiedziały się także historyk sztuki, emer. prof. Alicia Craig Faxon 🡄 (ur. 1931) (Simmons Univeristy, Boston, USA) i Nancy Frazier 🡯 (University of Massachusetts, USA), autorki hasła „Crucifixion" w ***Encyclopedia of Comparative Iconography: Themes Depicted in Works of Art*** (1998):

> Chociaż Rzymianie zwykle propagandyzowali swoje zwycięstwa, co zaskakujące, najwyraźniej nigdy nie sporządzali obrazów ukrzyżowania. **Nie czynili tak również pierwsi chrześcijanie**. Być może myśl o cierpieniu syna Bożego była trudna do przyjęcia, albo zapewne był to efekt obawy przed złamaniem biblijnych wskazań zakazujących kultu rytych wizerunków. Innym powodem, dla którego ukrzyżowanie nie było ukazywane we wczesnochrześcijańskiej sztuce jest okoliczność, że przedstawia ono haniebną, brutalną formę śmierci, podobnie jak współcześnie krzesło elektryczne, z czym chrześcijanie nie chcieli identyfikować Jezusa. (…)
>
> Najwcześniejsze znane obrazy ukrzyżowania—małe owalne pieczęcie—datowane są na połowę czwartego stulecia.[56]

Brak wizerunków u pierwszych chrześcijan sprawiał, że posądzano ich o ateizm.[57] Wielu badaczy podziela pogląd wyrażony przez doktora teologii, adwentystycznego pastora Abrama H. Lewisa, który był wydawcą czasopisma *The Sabbath Recorder*:

> Jest również prawdą, że krzyż jako symbol chrześcijaństwa nie pojawia się aż do czasu po jego poganizacji za rządów Konstantyna.[58]

---

[53] SCHACHER, hasło CRUCIFIXION (IN ART), wyd. 2, t. 4, Thomson Learning, Inc./Gale Group, Inc. in association with The Catholic University of America, Washington 2003, s. 391, http://ghhv.quetroi.net/74LEHAINAM/Gale_Group_The_New Catholic Encyclopedia 2nd Vol 4 (Com-Dyn).pdf [9-02-2003].

[54] MARUCCHI, hasło „Cross and Crucifix" w ***The Catholic Encyclopedia***, t. 4, The Encyclopedia Press, New York 1913, s. 519, *imprimatur*: kard. John Farley, https://archive.org/details/catholicencyclop04herbuoft [8-02-2018].

[55] HURST, ***History of the Christian Church***, t. 1, New York: Eaton & Mains–Cincinnati: Curts & Jennings, 1897, s. 366, http://archive.org/details/historyofchristi01hurs [17-12-2012].

[56] w: Helene E. ROBERTS (red.), ***Encyclopedia of Comparative Iconography: Themes Depicted in Works of Art***, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago 1998, s. 192, https://books.google.pl/books?id=rMeJDwmr_hcC [5-04-2018].

[57] „Zdaniem Celsusa, chrystianizm jest powrotem do pierwotnego ateizmu ludów dzikich, które nie znają jeszcze ani ołtarzy, ani świątyń, *ani wizerunków bóstw*" (Marcel SIMON, ***Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I-IV w.***, tł. Eligia BĄKOWSKA, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 127, https://pl.scribd.com/doc/41435322/Marcel-Simon-Cywilizacja-wczesnego-chrześcijaństwa [5-01-2018]). „Wczesny kościół nie miał nic przeciw sztuce, ale nie posiadał podobizn Chrystusa" (***Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge***, t. 5, hasło „Images and Images-Worship" [Gottlieb N. BONWETSCH], Baker Book House, Grand Rapids 1953, s. 453, https://ccel.org/ccel/schaff/encyc05/encyc05/png/0469=453.png [11-08-2020]).

← Dr Thomas J. Kraus (Katedra Nauk Nowego Testamentu ze szczególnym uwzględnieniem starożytnego judaizmu i hermeneutyki, Uniwersytet w Zurychu) i prof. Tobias Nicklas (Wydział Egzegezy i Hermeneutyki Nowego Testamentu na Uniwersytecie w Regensburgu) oświadczyli:

> **Krzyż (+) jako wolnostojący symbol nie pojawia się w żadnym określonym chrześcijańskim kontekście w przed-konstantyńskim okresie**.[59]

Norman S. Prescott zauważył:

> Zdumienie może budzić fakt, że w greczyźnie Nowego Testamentu terminem tłumaczonym na „krzyż" jest zawsze słowo „staurus" (*sic!*), które znaczy „pal" lub „prosty słup". Pierwotnie krzyż nie był symbolem chrześcijańskim; pochodzi z Egiptu i od Konstantyna.[60]

Wielu czytelników Biblii sądzi, że pewne teksty NT-owe pokazują, że pierwsi chrześcijanie szczycili się znakiem krzyża, np. Gal 6:14: „Co do mnie, to nie daj Boże, bym się miał chlubić z czego innego, jak tylko z krzyża Pana naszego, Jezusa Chrystusa" (*Biblia Tysiąclecia*, wyd. 5). Bibliści Eugene A. Nida i Charles E. Taber nie podzielają takiej popularnej interpretacji. Oto ich wypowiedź:

> Podobnie, kiedy Paweł używa wyrażenia „chlubić się w krzyżu naszego Pana Jezusa Chrystusa" (Gal. 6:14), **nie chce przez to powiedzieć, że pokłada ufność w krzyżu jako pewnym przedmiocie**, lecz w wydarzeniu – Przebłaganiu – którego symbolem jest krzyż.[61]

W 2-tomowym niemieckim katolickim przekładzie NT dra Josepha Antona von Krapfa oddano ów werset w następujący idiomatyczny sposób:

14 Judengenossen gemachet haben. — Aber ich ver-
lange meines Orts keinen solchen Ruhm, ich rüh-
me mich allein darinn, daß ich ein Jünger unsers
Herrn Jesu des Messias bin, durch welchen für
mich die Welt todt ist, und ich für die Welt,
(für ihre Güter, Reizungen, und ver-
15 kehrte Grundsätze.) — Ja, es gilt gleich, ob

14 — Ale z tego ja nie będę się chlubił, lecz chlubię się tym, że **jestem uczniem Pana naszego Jezusa** Mesjasza, przez którego świat stał się dla mnie martwy, a ja dla świata (dla jego dóbr, ambicji, jego zachcianek i spaczonych zasad).[62]

ASPEKT ARCHEOLOGICZNY. Pomijając liczne bezpodstawne lub dogmatyczne opinie, nie ma materialnego świadectwa z I wieku, które niezbicie dokumentuje związek *Jezusa* lub *pierwszych chrześcijan* z krzyżem.[63]

Emerytowany prof. Paul C. Finney (University of Missouri, St. Louis, USA) napisał:

> Co do wczesnego, czyli przed-Konstantyńskiego okresu, **wciąż utrzymuje się pewna kontrowersja wokół tego, co stanowi dopuszczalne świadectwo**. Znaki krzyża na palestyńskich ossuariach z I i II wieku nie powinny być interpretowane w chrześcijańskim sensie (por. Smith), ani nie ma przekonującego świadectwa występowania chrześcijańskiej symboliki krzyża w Pompejach i Herkulanum (por. Dinkler, 1951). Z całą pewnością jednym z najstarszych ocalałych pozytywnych świadectw na rzecz symboliki krzyża u wczesnych chrześcijan jest jego użycie na Kostantyńskim labarum.

---

[58] LEWIS, ***Paganism Surviving in Christianity***, G. P. Putnam's Sons, New York-London 1892, s. 241, https://archive.org/details/paganismsurvivin00lewi [15-02-2018].

[59] KRAUS – NICKLAS, ***Early Christian Manuscripts: Examples of Applied Method and Approach***, E. J. Brill, Leiden-Boston 2010, s. 101, przypis 18, https://books.google.pl/books?id=gsoFMTdK1gcC [5-04-2018].

[60] PRESCOTT, ***Dual Heritage: The Bible and The British Museum*** (Podwójne dziedzictwo: Biblia i Muzeum Brytyjskie), Cortney Publications, Luton 1986, s. 121, https://archive.org/details/dualheritagebibl0000pres [1-12-2023].

[61] NIDA – TABER, ***Helps for Translators Prepared Under Auspices of the United Bible Societies, Vol. VIII: The Theory and Practice of Translation***, E. J. Brill, Leiden-Boston 1969, s. 89, https://archive.org/details/theorypracticeof0000nida [9-04-2022].

[62] KRAPF, ***Das erklärte Neue Testament, oder Lehre, Thaten und Schicksale des Herrn und seiner Jünger. Zweyter Theil: Die Briefe der Apostel nebst der Offenbarung des Johannes***, Stift Kempten In Verlag der Hochfürstlichen Buchhandlung, https://books.google.pl/books?id=kBj9l0ocVo4C [30-01-2025].

[63] Pål-Espen TØRISEN – Dan-Åke MATTSSON, „"Impaled on a Stake" — a Result of Sectarian Bias?" w: Anthony BYATT – Hal FLEMINGS (wyd.), ***'Your Word is Truth', Essays in Celebration of the 50th Anniversary of the* New World Translation of the Holy Scriptures *(1950, 1953)***, Golden Age Books, Malvern 2004, s. 90-107, https://archive.org/details/yourwordistruthe0000unse [1-08-2022]. Ten esej zawiera merytoryczną krytykę popularnych prokrzyżowych argumentów z archeologii i patrystyki.

Często dowodzi się, że najwcześniejsza symbolika krzyża ukazana na gemmach jest przed-Konstantyńska, ale najlepiej potwierdzone znaleziska, jak choćby przechowywane w British Museum kornaliny ukazujące ukrzyżowanie (s. 244), z punktu widzenia ikonografii na pewno pochodzą z czwartego stulecia lub są późniejsze.[64]

Archeolog, prof. Graydon F. Snyder (Bethany Theological Seminary / Chicago Theological Seminary, USA) (2003) napisał:

W przed-Konstantyńskiej sztuce Jezus nie cierpi ani nie umiera. Nie ma żadnego symbolu krzyża ani jakiegokolwiek jego odpowiednika (...). Ich [chrześcijan] wiara w Jezusa Chrystusa koncentrowała się na zbawczej mocy. (…) Na tle powszechnego używania znaku krzyża tym bardziej czymś uderzającym jest brak krzyży w scenach wczesnochrześcijańskiej sztuki, zwłaszcza jakichkolwiek specyficznych odniesień do wydarzenia na Golgocie. Dlaczego w sztuce wczesnochrześcijańskiej nie był redefiniowany powszechny symbol krzyża? Jako pewne artystyczne odniesienie do pasyjnego wydarzenia, symbol krzyża nie występuje przed czasami Konstantyna. (…) Tzaferis nie znalazł żadnych chrześcijańskich krzyży w Palestynie sprzed połowy czwartego stulecia.[65]

Niemiecki historyk, archeolog i teolog, prof. Erich Dinkler (Uniwersytet Heidelberdzki) uważa, że poza dyskusyjną interpretacją znaku w Herkulanum

nie mamy żadnego innego **archeologicznego świadectwa z pierwszego** lub drugiego **wieku o krzyżu, który jednoznacznie byłby dziełem chrześcijan**.[66]

used as a sign, emblem, or symbol by Christians has been removed. We have no other archaeological evidence from the first or second centuries of a cross which had definitely been made by Christians permitting us to interpret other signs of crosses of that period as Christian crosses. This

Co do odkrycia w 1938 roku znaku interpretowanego jako „krzyż” z Herkulanum, w 1941 roku francuski archeolog katolicki Guillaume de Jerphanion 🡄 (1877-1948) z Pontifical Oriental Institute (Rzym), który wnikliwie zbadał ten temat, uznał, że był to zwykły ślad pozostawiony po wiszącym tam naściennym przedmiocie.[67] W 1944 roku do podobnego wniosku doszedł też belgijski duchowny katolicki i archeolog Lucien de Bruyne 🡆 (1902-1978), który był dyrektorem Papieskiej Komisji ds. Archeologii Sakralnej, a później cenzorem Papieskiej Akademii Archeologicznej.[68]

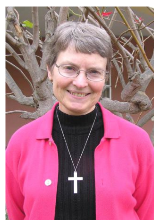
---

[64] Hasło „CROSS” w: Everett Ferguson (wyd.), ***Encyclopedia of Early Christianity***, współpraca: Michael P. McHugh i Frederick W. Norris, Garland Publishing, Inc., New York & London 1990, s. 244, 245, https://archive.org/details/encyclopediaofea0000unse 16-04-2023 (wyd. 2: 1999, s. 304, https://books.google.pl/booksid=kgRV7QohACcC 6-09-2017).

[65] Snyder, ***Ante-Pacem: Archaeological Evidence of Church Life Before Constantine***, Mercer University Press, 2003, s. 60, 62, 110, https://books.google.pl/books?id=swtI9Cpyl3kC 3-07-2017 (wyd. 1985: https://archive.org/details/antepacemarchaeo00_zkec).

[66] Dinkler, „Zur Geschichte des Kreuzsymbols” (O historii symbolu krzyża), *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, Vol. 48, 1951, s. 148-172, https://archive.org/details/signumcrucisaufs0000dink 6-12-2023 (wersja angielska: „Comments on the History of the Symbol of the Cross”, *Journal for Theology and Church* (tł. Gerhard Krodel), Vol. 1, 1965, s. 134 [124-146] w: James M. Robinson *et al.*, ***The Bultmann School of Biblical Interpretation: New Directions?***, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) – New York: Harper & Row, Publishers, Inc., https://archive.org/details/bultmanschoolofb0001jame 25-10-2022).

[67] „Wiemy bowiem, że historycy i teolodzy, a także archeolodzy twierdzą, że u chrześcijan ekspozycję, a zwłaszcza kult krzyża, dopuszczono dopiero stosunkowo późno – prawdopodobnie nie przed Konstantynem – i że były to zjawiska całkowicie nieznane w pierwszym wieku. (…). Rodzące się chrześcijaństwo, religia całkowicie duchowa wywodziła się z judaizmu, którego kult odbywał się bez wrażliwych przedstawień, nie mogła być mniej rygorystyczna pod względem wykluczania jakiegokolwiek obrazu, godła lub świętego symbolu. *Imaginum consecratio idololatria*, głosił Tertulian (*De idol.*, IV), powołując się na Mojżeszowy zakaz: „Nie będziesz czynił rzeźbionych podobizn ani żadnych wizerunków tego, co jest na niebie, na ziemi i w wodach”. Tę formułę z pewnością akceptowało pierwsze pokolenie chrześcijan. Dla nich jakikolwiek kult przedmiotów materialnych byłby bałwochwalstwem. Krzyż nie odbiegał od tego ogólnego prawa. Ponadto był wciąż używany jako narzędzie straszliwych tortur. Jego widok wywoływał bolesne obrazy w umyśle; wywoływał raczej dreszcze niż współczucie czy nabożne uczucie. Był to przedmiot grozy i możemy to porównać do tego, co wywoływałby w nas obraz gilotyny. Kto by pomyślał o uhonorowaniu lub zwykłej ekspozycji czegoś takiego, choćby ku pamięci najbardziej godnych czci ofiar?” (Jerphanion, S. J., „La Croix d’Herculanum?”, Roma, *Orientalia Christiana Periodica*, Vol. VII, 1941, s. 17, 18 [5-35], https://archive.org/details/ocp-62-1996-fasc.-i/OCP-07-%281941%29 1-12-2023).

W 1997 roku katolicka emer. prof. Carolyn Osiek (Ph. D. Harvard University / Catholic Theological Union, Chicago / Brite Divinity School, Fort Worth, st. Texas) i prof. David L. Balch (Lutheran Theological Seminary) zauważyli:

> Użycie krzyża jako wizualnego symbolu (...) nie ma żadnego potwierdzenia dla pierwszych kilku stuleci ery chrześcijańskiej i jest nieprawdopodobne, aby to był symbol chrześcijański.[69]

W 2015 roku prof. Eric M. Moormann (Wydział Języka i Kultury Greckiej i Łacińskiej, Uniwersytet Radboud w Nijmegen, Holandia) zauważył, że debata na temat odkrycia w Herkulanum

> *ucichła* w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Wydaje się, że sceptycy zwyciężyli w tej argumentacji: nacięcie służyło po prostu do włożenia dwóch połączonych ze sobą drewnianych listew, na których wspierała się mała deska.[70]

Takiego typu półkę znaleziono w *Villa Regina*, Boscoreale (pokój XII).[71]

W 2018 roku nawet znany zwolennik ukrzyżowania prof. John Granger Cook (ur. 1955) (Wydział Religioznawstwa, LaGrange College, st. Georgia, USA) w swym artykule „Rzekome krzyże chrześcijańskie w Herkulanum i Pompeii" przyznał, że

> niestety jest to w najlepszym razie niewiele więcej niż spekulacja. (…) Nieważność, jeśli nie absurdalność tego argumentu jest wyraźnie widoczna. Wniosek jest nieunikniony: ani CIL 4, 10062, ani artefakty w kształcie krzyża w Herkulanum i Pompejach nie wskazują na obecność chrześcijan w Campagnia przed erupcją Wezuwiusza w 79 roku n.e.[72]

Gdyby świadectwo z Herkulanum stanowiło archeologiczny dowód na rzecz styczności pierwszych chrześcijan z krzyżem, to nasuwałoby wniosek, że pierwsi chrześcijanie przedstawiali narzędzie egzekucji Jezusa w formie **†**. Tymczasem *pierwsze głosy* wczesnych apologetów mówiły o kształcie **T**. A zatem wszelkie wnioski wczesnych apologetów wyciągane z obrazów ST lub jego tekstu byłyby niespójne z odkryciem w Herkulanum, toteż należałoby je odrzucić jako produkt wyobraźni.

Camille Flammarion, autor hasła CROIX (KRZYŻ) w 3-tomowym francuskim ***Dictionnaire encyclopédique universel***, zanotował:

> **Archeol[ogia]** — Przez długi czas wierzono, że k[rzyż], uważany powszechnie za symbol religijny, to znak specyfikujący chrześcijan. Tak nie jest.[73]

Biblista John W. Burgon (dziekan katedry Chichester w Sussex, Anglia) oświadczył:

---

[68] De Bruyne, „La " crux interpretum „ di Ercolano", *Rivista di archeologia cristiana*, Città del Vaticano, Anno XXI, Nr 2/1944-1945, s. 281-309, https://books.google.pl/books?id=oPYtAQAAIAAJ ogr. podgląd 25-11-2025. Erich Dinkler o tym artykule napisał: „Według badań De Bruyne'a „krzyża z Herkulanum" już nie można nazywać krzyżem" (Dinkler, „Zur Geschichte des Kreuzsymbols", 1951, s. 11).

[69] Osiek – Balch, ***Families in the New Testament World: Households and House Churches***, Westminster John Knox, Louisville 1997, s. 86, https://archive.org/details/familiesinnewtes0000osie 10-12-2021.

[70] Moormann, ***Pompeii's Ashes: The Reception of the Cities Buried by Vesuvius in Literature, Music, and Drama***, De Gruyter, Berlin 2015, s. 239.

[71] https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/RV/villa_regina_boscoreale_p1_files/image057.jpg 1-12-2023. „Półka w tym pokoju rzuca pomocne światło na kontrowersje wokół tzw. krzyża w Herkulanum" (Wilhelmina F. Jashemski, „The Villas at Boscoreale and Oplontis" w: Elisabeth B. MacDougall (wyd.), ***Ancient Roman Villa Gardens***, Dumbarton Oaks Research Library & Collection, Washington 1987, s. 65. Zob. s, 31-76).

[72] Cook, „Alleged Christian Crosses in Herculaneum and Pompeii", *Vigiliae Christianae*, Vol. 72, Nr 1/2018, s. 2, 20 [1-20], https://www.jstor.org/stable/26566949 1-12-2023.

[73] t. 3: CO-D, Ernest Flammarion, Paris 2002, s. 225, http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64293810/f235.item 15-04-2018.

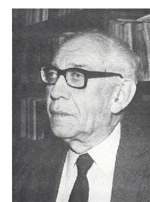
Kwestionuję to, czy Krzyż pojawia się na *jakimkolwiek* chrześcijańskim monumencie z pierwszych czterech stuleci.[74]

ASPEKT ETYMOLOGICZNY. Rdzeń słowotwórczy greckiego słowa σταυρός wywodzi się od czasownika **ἵστημι** (*histēmi*), które znaczy **„stać"**, a nie np. „skrzyżować", „przecinać się wzajemnie". Niemiecki lingwista August Fick (1833-1916), prof. nadzwyczajny językoznawstwa porównawczego na Uniwersytecie w Getyndze (Niemcy) podaje:

stauro = europ. staura **stojak** (***Stütze***).

σταῦρο-ς m. **pal**, **stojak** (***Pfahl***, ***Stütze***). + łac. stauro- in re-staur-âre, in-staur-âre.[75]

Co ciekawe, pierwotne i generyczne znaczenie słowa σταυρός zachowało się w języku norweskim. Filolog prof. Pierre Chantraine (1899-1974) z Uniwersytetu Paryskiego w swym słowniku etymologii języka greckiego pod hasłem σταυρός napisał:

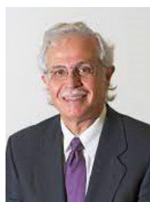
Etym.: Słowo to ściśle odpowiada norweskiemu słowu *staurr* « słup ».[76]

I jest tak w dalszym ciągu we współczesnym języku norweskim:

Słowu s t a u r ściśle odpowiada gr. σταυρός «pal».[77]

Również w języku staroislandzkim ***staurr*** znaczy „słup, pal".[78] Podobną sytuację mamy w sanskrycie ze słowem ***stâvora***[79] i z gockim słowem ***stiurjan***, które znaczy „coś pionowo stojącego".[80] Zatem pierwotna indoeuropejska baza znaczeniowa słowa **σταυρός** była stabilna i istniała przez długi okres czasu, a nawet przeniknęła do innych języków.

ASPEKT TRANSLACYJNY. Nawet gdyby skądinąd było wiadomo, że Jezus zginął na krzyżu poprzecznym, NT-owi pisarze biblijni nie użyli terminu technicznego, lecz generycznego, tj. ***NIEPRECYZYJNEGO***. Dlatego staranny tłumacz zobligowany jest użyć w docelowym przekładzie terminu nie implikującego określonego kształtu. Jest to bardzo ważna okoliczność dla naszych rozważań.

Tłumacz i językoznawca prof. Moisés Silva (wykładał na Westmont College, Westminster Theological Seminary i Gordon-Conwell Theological Seminary, autor lub współautor 8 książek i rewizor *Zondervan Encyclopedia of the Bible*) w swej książce z zakresu leksykalnej semantyki wyjaśnia, że

techniczne lub semitechniczne terminy *odnoszą się* lub *reprezentują* określone pojęcia i koncepcje.[81]

Wspomniany wcześniej niemiecki emer. prof. Egon Brandenburger (Johannes Gutenberg-Universität Mainz) wyjaśnia:

---

[74] Burgon, ***Letters from Rome to Friends in England***, John Murray, London 1862, s. 210, https://archive.org/details/lettersfromrome00willgoog [3-07-2017].

[75] Fick (red.), ***Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Ein sprachgeschichtlicher Versuch***, Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag, Götingen 1870, s. 498, https://books.google.pl/books?id=YYhBAAAAcAAJ [27-06-2017].

[76] Chantraine (red.), ***Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*** (Tome IV-1: P – Y), Éditions Klincksieck, Paris 1977, s. 1045, https://archive.org/details/Dictionnaire-Etymologique-Grec [26-10-2018].

[77] Hjalmar Falk – Alf Torp (red.), ***Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog. B. 2: N-Ø*** (t. 2), H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania 1906, hasło **staur**, s. 287. https://www.nb.no/nbsok/nb/3eb5078ea8e1b4a149030c5cf47a35ae?index=1#0 [29-05-2022].

[78] **„staurr (-s, -ar),** m. *pale, stake* (váru settir stórir staurar yfir díkin)" (Geir T. Zoëga (red.), ***A Concise Dictionary of Old Icelandic***, The Clarendon Press, Oxford 1910, s. 405, https://archive.org/details/concisedictionar001857 [26-10-2018]); "**F. *st(h)āu-*: *st(h)ū-***: … reduced grade ***stəu-***: Gk. σταυρός "picket, pole" = O.Ice. *staurr* "picket, pole" (ablaut. Nor. dial. *styr*, *styrja* "long shaft, pole, steife person" (Julius Pokorny (red.), ***Proto-Indo-European Etymological Dictionary***, Dnghu Adsoqiation - Indo-European Language Revival Association, 2007, s. 2913, https://book4you.org/book/711398/d80da6 [16-09-2020]).

[79] Jean-Louis Burnouf derywuje greckie *stauros* od słowa ***stâvora*** (za: ***The Catholic Encyclopedia***, t. 4, 1913, s. 519).

[80] Zob. Johann Baptist Hofmann (red.), ***Etymologisches Wörterbuch des Griechischen***, Verlag von R. Oldenbourg, München 1950, hasło σταυρός, s. 332, https://archive.org/details/etymologischeswr0000hofm [10-12-2021].

[81] Silva, ***Biblical Words and Their Meaning: An Introduction to Lexical Semantics***, Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1983 [1994], s. 107, https://archive.org/details/biblicalwordsthe0000silv [10-12-2021].

Słowa *stauros* i (*ana*)*stauroō* **nie wyrażają dokładnej, technicznej formy i sposobu egzekucji, bez dodatkowych określeń**.[82]

> 2. The exact technical form and significance of execution are not conveyed by the words *stauros* and (*ana*)*stauroō*, without further definition. In order to determine this, it is necessary to know in what region and under what authority the execution was carried out. It is also necessary to know the standpoint of the writer who uses these terms.

Zdaniem multilingwisty i doświadczonego tłumacza emer. prof. Rolfa J. Furuli (ur. 1942) (Uniwersytet w Oslo)

Oznacza to, że **nie możemy od razu wiedzieć jaki kształt ma omawiany kawał drzewa, który opisuje rzeczownik** *stauros* **i czasownik** *stauroō* **w NT**.[83]

Podobnie sądzi archeolog dr Karl F. Förster (Monachijskie Towarzystwo Starożytności, Niemcy):

W języku greckim nie ma technicznego określenia dla tego słowa [tj. krzyż]; nie ma on w swym bogatym rezerwuarze żadnego słowa przywołującego myśl o krzyżu. I przede wszystkim właśnie to jest istotne.[84]

Przykład: Angielskiego słowa *a car* (samochód) nie można tłumaczyć „Ford”, nawet gdyby skądinąd było wiadomo, że chodzi o Forda. Wiedzą prywatną nie należy się w takiej sytuacji dzielić.[85] Jeśli tłumacz chce przedstawić swój osobisty pogląd, może to zrobić w swoim komentarzu. W tekście głównym obowiązuje większy rygor, zwłaszcza jeśli tłumacz opracowuje literalny przekład Biblii.

Rosyjski uczony Nikołaj Aleksandrowicz Morozow (1854-1946) (przetłumaczył fragmenty Ewangelii i całą Księgę Objawienia na język rosyjski) tak opisał swoją decyzję translacyjną:

Rozważając możliwe rozwiązania (…) zdecydowałem się pójść za tekstem kościoła słowiańskiego i tłumaczyć słowo *stauros* jako „pal” (*столб*), a czasownik *stauroo* jako „zgładzić na palu” (*столбование*), gdyż nie przenosi ono żadnych szczegółów egzekucji.[86] (…) *Stauros* w żadnym wypadku nie znaczy *krzyż* (…). Ono (…) znaczy „słup” (*кол*) i nic więcej.[87]

Z kolei autor dzieła ***The Sacred Name* 𐤉𐤄𐤅𐤄** podzielił się następującą obserwacją:

Mityczna koncepcja, że Jahuszua umarł na krzyżu, odzwierciedlona w wielu angielskich przekładach w fałszywym tłumaczeniu słowa „*stauros*” jako „krzyż”, notuje swe pierwsze pojawienie w drugim stuleciu u egipskich chrześcijan. (…) Idea głosząca, że stauros był krzyżem powstała jako usprawiedliwienie dla użycia tego symbolu.[88]

---

[82] BRANDENBURGER, hasło σταυρός w: Colin BROWN (gł. wyd.), ***The New International Dictionary of the New Testament Theology***, t. 1, Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1975, s. 391, https://archive.org/details/newinternational0001unse_i5d2 1-03-2021.

[83] FURULI, ***The Role Theology and Bias in Bible Translation: With a Special Look at the New World Translation of Jehovah's Witnesses*** (Second Edition), Awatu Publishers, Stavern, Norway, 2011, s. 84.

[84] FÖRSTER, przemówienie z 6 listopada 1876 w: ***Die Wartburg: Organ des Münchener Alterthumsverein***, Zeitschrift für Kunft und Kunstgewerbe mit Berücksichtigung der Neuzeit, IV Jahrgang, No. 6, 1876/77, s. 121, https://books.google.pl/books?id=KhGrz6W72NcC 22-03-2023.

[85] Żydowski tłumacz David H. Stern wierzy, że Jezus zginął na krzyżu, *mimo to* użył w swym przekładzie słowo **pal** (*stake*) (Mt 27:40,42; Mk 15:21,30,32; Jn 19:17,19,31; Ef 2:16; Flp 2:8; Kol 1:20; Hbr 12:2) i wyrażenie **pal egzekucyjny** (*execution-stake*) (Mt 10:38; 16:24; 27:32; Mk 8:34; Łk 9:23; 14:27; 23:26; Jn 19:25; 1Kor 1:17,18; Gal 5:11; 6:12,14a; Flp 3:18; Kol 2:14) (***Jewish New Testament: A translation of the New Testament that expresses its Jewishness***, Jewish New Testament Publications, Jerusalem, Israel–Clarksville, Maryland /USA/ 1989, https://archive.org/details/jewishnewtestame00ster 3-05-2022).

[86] Anatoly T. FOMENKO, ***History: Fiction or Science? Chronology 1***, tł. Mikhail YAGUPOV, wyd. 2, zrew., Delamere Publishing, Paris–London–New York 2006, s. 454, https://archive.org/details/EAnatolyFomenkoHistoryFictionOrScience1 10-02-2017.

[87] МОРОЗОВ, ***Христос. История человеческой культуры в естественно-научном освещении***, Udarctwiennoje Izdatelstwo, Leningrad 1924, s. 89, https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01005405538 28-01-2022. Zob. s. 88-101.

[88] R. CLOVER, ***The Sacred Name 𐤉𐤄𐤅𐤄, Volume 1: A Scriptural Study***, wyd. 5, Qadesh La Yahweh Press, Garden Grove 2022, s. 160, przypis 62, https://archive.org/details/sacrednm_20220220 22-02-2022.

BEZKRZYŻOWE PRZEKŁADY NOWEGO TESTAMENTU. Jest prawie nieznanym faktem, że słowo „krzyż” nie występuje w co najmniej **521 przekładach NT w 49 językach** (zupełnie—158, częściowo—363), przy czym 50 z nich to przekłady katolickie.

1400-99	1500-99	1600-99	1700-99	1800-99	1900-99	od 2000
1	13	8	26	48	112	314

afrykanerski (4)
angielski (250)
angielski pidgin
anglo-saski (2)
benga
binisaja (Filipiny)
bohairski (dialekt płn. kopt.)
bullom
czeski
duński (4)
efik
fiński (2)
francuski (21)
galicyjski
gocki
hawajski pidgin
hebrajski (24) [89]
hiligajno
hiszpański (42)
hmong
holenderski (14)
ilokański
jidysz (2)
kataloński
khosa (3)
kreolski (Haiti)
luba-kalebwe
łaciński (8)
łotewski
malo
niemiecki (39)
norweski (4)
papiamento
polski (11)
portugalski (43)
rosyjski (4)
rumuński (3)
serbski
słowacki
słoweński (3)
songe
szwedzki
tagalski
ukraiński
usambara
węgierski
włoski (3)
włoski neapolitański
zuluski (4)

Jak widać, dożyliśmy czasów, w których era niepodzielnego królowania „krzyża” w NT zaczęła powoli topnieć. Jest to godna uwagi tendencja w translatologii biblijnej, którą wsparli następujący tłumacze[90]:

KATOLICCY (55):

POLSKIE (3):

Piotr Goniszewski[2021] hebr. Mt[SzTb], [red. nacz.] Piotr Wacławik – *Nowy Przekład Dynamiczny: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie*[2021], A. Hirniak[1981].

J.-M. Van Cangh – A. Toumpsin (francuski & hebrajski)[2005], P.-É. Langevin (francuski)[2003], K. Berger – C. Nord (niemiecki)[1999], B. & L. Hurault (francuski)[1998-wyd.2] & (angielski)[1988], L. A. Schökel (hiszpański)[1997-wyd.2], A. F. Mendiola (hiszpański)[1995-wyd.6], *The New Testament: Contemporary English Version*[1991], R. G. Escalante (hiszpański)[1991], E. M. Nieto (hiszpański)[1988], A. M. Méndez (hiszpański)[1978-wyd.1], A. J. Levoratti – A. B. Trusso (hiszpański[Argentyna])[1976], J. Mateos (hiszpański)[1975], E. Osty – J. Trinquet (francuski)[1974], *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift: Das Neue Testament* (niemiecki)[1972-wyd.1], J. M. Bruguera – R. M. Díaz (kataloński)[1970-wyd.1], E. Gunnes (norweski)[1968], Š. Porúbčan (słoweński)[1968], W. K. Grossouw (holenderski)[1965], J. M. G. Ruiz (hiszpański)[1964], A. Viard (francuski)[1964], J. Leal (hiszpański)[1962], *Christ's Resurrection in Pauline Soteriology* – D. M. Stanley[1961], B. M. Ahern[1960], A. Tricot (francuski)[1960], A. Masson (portugalski)[1960], M. Soares (portugalski)[1956], J. L. Lilly[1954], J. Dupont[tłumacz Listu do Galatów w *La Bible de Jérusalem*] (francuski)[1953], S. Lyonnet[tłumacz Dziejów Apostolskich w *La Bible de Jérusalem*] (francuski)[1953], P. Schindler (duński)[1953], J. M. Bover – F. C. Burgos (hiszpański)[1947], F. Amiot (francuski)[1946], R. A. Knox[1944], E. N. Fuster – A. Colunga (hiszpański)[1944], W. Jünemann Beckschäfer (hiszpański)[1928], A. Steinmann (niemiecki)[1913], F. Ximenez (hiszpański)[1796], W. A. Vloten (holenderski)[1795], J. A. von Krapf (niemiecki)[1795], F. S. S. Miguel (hiszpański)[1790], A. P. de Figueiredo (portugalski)[1779], S. Mutschelle (niemiecki)[1789], MSS 48.445 — A. Réal (hebrajski)[1673], G. B. Jona (hebrajski)[1668], G. Mayr (hebrajski)[1622?], MSS Neofiti 32 = *Testame[n]tum Nouum* (Watykan) — D. Ierosomilitano (hebrajski)[1615].

STAUROS/STAUROŌ:

zupełnie bezkrzyżowe:

Jean-Marie Van Cangh – Alphonse Toumpsin: 4x **„szubienica”** (תלייה *telijja* | *gibet*) (konsekwentnie) ● 9x **„powiesić”** (תלה *tāla* | *pendru*)

André Réal: 1x **„drzewo”** (עץ *‘ēc*) (Łk 23:26) ● 2x **„powieszenie”** (תלות *tālut* [w gr. czasownik]) (Dz 2:36; 4:10) ● 3x **„powiesić”** (תלה *tāla*) (Łk 23:21[x2],32) ● 2x **„powiesić na drzewie”** (תלה בעץ *tāla be-‘ēc*) (Łk 24:7,20) ● 1x **„wystawienie”** (*hoqa‘*) (Łk 23:23)

Giovanni Battista Jona: **„drzewo”** (עץ *‘ēc*) ● **„drzewo do wieszania”** (עץ התליתו *‘ēc ha-tēlijato*) ● **„szubienica”** (תלייה *telijja*) ● **„powiesić”** (תלה *talā*) ● **„powieszenie”** (התלות *ha-tālut*)

Georg Mayr: **„drzewo”** (עץ *‘ēc*) ● **„powiesić”** (תלה *talā*) ● **„powiesić na drzewie”** (תלה על־עץ *talā al-‘ēc*)

częściowo bezkrzyżowe:

Nowy Przekład Dynamiczny: 3x „[podjąć] **cały wstyd i ciężar pełnienia woli Bożej”** (Mt 16:24; Mk 8:34; Łk 9:23) ● 1x **„ciężary i hańba”** (Łk 14:27)

Piotr Goniszewski: 3x **„belka”** (Mt 27:32,35,40) ● 1x **„drzewo”** (Mt 27:42) ● 9x **„powiesić”** (Mt 27:22,23[x3],26,31,38,44; 28:5) ● 1x **„powieszenie”** (Mt 26:2)

---

[89] Dla przykładu: w przekładzie Thomasa Fry’ego (współpraca W. B. Collyer) (1813) konsekwentnie występują terminy „drzewo” (*‘ēc* עץ) i „powiesić” (*talā* תלה).

[90] Grzegorz Kaszyński, „Bezkrzyżowe przekłady Nowego Testamentu”, 15-12-2025. To na bieżąco aktualizowane opracowanie zawiera wykaz **521 przekładów** (ilość nie obejmuje *Przekładu Nowego Świata*) obejmujący dane bibliograficzne, podanie sposobów oddania *stauros*/*stauroō* w konkretnych wersetach oraz linki kierujące do danego przekładu.

Peter Schindler: 2x **„pal męki”** (*Marterpæl*) (Mt 10:38; Mk 8:34) ● **„szubienica”** (*Galgen*) (Flp 2:8) ● **„najtrudniejsze zobowiązanie”** (*den tungeste Forpligtelse*) (Mt 16:24) ● **„najgorsze ryzyko”** (*den frygteligste Risiko*) (Łk 9:23) ● **„gotowy nieść jarzmo”** (*parat til at bære det Aag*) (Łk 14:27) ▓ **KSYLON:** **„pal męki”** (*Marterpæl*) (Dz 5:30; 10:39; 13:29; Gal 3:13) ● 1x **„szubienica”** (*Galgen*) (1Pt 2:24)
Josef Anton von Krapf: 1x „jestem **uczniem** naszego Pana Jezusa” (*ich ein **Jünger** unsers Herrn Jesu*) (Gal 6:14) ● 1x **„martwy”** (*todt*) (Gal 6:14)
Alceu Masson: 1x **„drewno/słup”** (*madeiro*) (Jn 19:19)
A[dolf?] Hirniak: 1x **„zmarłego”** (Mt 28:5)
Willem A. Van Vloten: 1x **„towarzysze niedoli”** (hol. *medelijders*) (Mt 27:44)
Dominico Jerosomilitano: 5x **„pal/słup?”** (הזקפ *ha-zeqifa* termin aramejski) (Mt 10:38; Mk 15:21,30; 14:27; Jn 19:19) ● 5x **„powiesić”** (תלה *talā*) (Łk 24:7; Jn 19:6ab,15[x2]) ● 3x **„powiesić na palu(Briks)”** (dosł. podnieść) (זקף *zeqaf* termin aramejski) (Mt 20:19; Jn 19:20; Dz 2:36) ● 3x **„na pal/słup?”** (להזקף *le-hazeqifa* termin aramejski) (Mt 27:31; Mk 15:15,20)

KSYLON:

UWAGA: Słowo *stauros* ma inne znaczenie niż *ksylon*. Ponieważ w NT użyto je w relacji do ***tego samego narzędzia egzekucyjnego***, mają znaczenie synonimiczne. Jest to powód, dla którego uwzględniłem przekłady terminu *ksylon.*

Agustín Magaña Méndez	**pal**	***palo***	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	
Juan Leal	**pal**	***palo***	Dz 5:30		
Juan Mateos	**pal**	***palo***		Gal 3:13	
Rafael Gutiérrez Escalante	**pal**	***palo***		Gal 3:13	
José María Bover – Francisco Cartera Burgos	**pal**	***palo***		Gal 3:13	
Jose Maria Gonzalez Ruiz	**pal**	***palo***		Gal 3:13	
Einheitsübersetzung	**pal**	***Pfahl***	Dz 10:39	Gal 3:13	
Sebastian Mutschelle	**pal**	***Pfahl***	Dz 10:39		
Willem Karel Grossouw	**pal**	***paal***		Gal 3:13	
Alphons Steinmann	**pal upokorzenia**	***Schandpfahl***	Dz 5:30		
Erik Gunnes	**pal męki**	***marterpæl***	Dz 5:30; 10:39		
	pal	***pæl***	13:29		
	szubienica	***galgen***		Gal 3:13	
Wilhelm Jünemann Beckschäfer	**belka**	***leño***	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Eloíno Nácar Fuster – Alberto Colunga	**belka**	***leño***	Dz 13:29		
Antonio Fuentes Mendiola	**belka**	***leño***	Dz 13:29		
Evaristo Martin Nieto	**belka**	***leño***	Dz 13:29		
Luis Alonso Schökel	**belka**	***leño***		Gal 3:13	
Francisco Ximenez	**belka**	***leño***		Gal 3:13	
Matos Soares	**belka/kawał drewna**	***lenho***		Gal 3:13	
Antonio Pereira de Figueiredo	**belka/kawał drewna**	***lenho***		Gal 3:13	
Justí M. Bruguera – Romuald M. Díaz	**szubienica**	***patíbul***	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Armando J. Levoratti – Alfredo B. Trusso	**szubienica**	***patíbulo***	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	
Émile Osty – Joseph Trinquet	**szubienica**	***gibet***	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Jacques Dupont	**szubienica**	***gibet***	Dz 5:30; 10:39; 13:29		
Paul-Émile Langevin	**szubienica**	***gibet***	Dz 13:29		
André Viard	**szubienica**	***gibet***		Gal 3:13	
Alphonse Élie Tricot	**szubienica**	***gibet***	Dz 13:29	Gal 3:13	
Stanislas Lyonnet	**szubienica**	***gibet***		Gal 3:13	
Barnabas M. Ahern	**szubienica**	***gibbet***		Gal 3:13	
Ronald A. Knox	**szubienica**	***gibbet***	Dz 5:30; 10:39	Gal 3:13	
Joseph L. Lilly	**szubienica**	***gibbet***	Dz 5:30	Gal 3:13	
David M. Stanley	**szubienica**	***gibbet***		Gal 3:13	
Štefan Porúbčan	**szubienica**	***šibenica***		Gal 3:13	
Klaus Berger – Christine Nord	**szubienica**	***Galgen***		Gal 3:13	
Bernardo Hurault	**drewniany słup**	***a wooden post***	Dz 5:30		

NIEKATOLICCY (323):

POLSKIE (7):

Krzysztof J. Sykta[2023-wyd.2 w przygotowaniu], *Słowo Życia. Nowy Testament we współczesnym języku polskim*[2016], *Droga Jezusa. Ewangelia Łukasza, przekład dynamiczny*[2012], Dariusz Czekalski[2010], Sławomir Łuczkiewicz[1994][91], *Nowy Testament. Współczesny przekład*[1991], *Słowo Życia–Nowy Testament*[1989].

R. Kuhlmann (niemiecki)[2025], *Бсура Това от Йоханана. Евангелие от Иоанна (Мессианский Иудаизм)* (rosyjski)[2025], *Abarim Interlinear Greek/English New Testament* (html)[2025], G. Chaves (portugalski[Brazylia])[2025], *Dâbâr* דבר *Yahuah* יהוה – *Yahuah Scriptures*[2025], R. L. Sawyer (html)[2025], *Bíblia Bessorah* (html) (portugalski)[2025], *The Restored Scriptures Version (TRSV)* (html)[2025], *Bíblia Guia* (html) (portugalski)[2024], *Truth Scriptures. Bariyt Hadash*[2024], M. Pennock (html)[2024], *Divine Name Holy Bible*[2024], F.-X. Mercorelli (francuski)[2024], W. S. Ladeia (portugalski)[2024], J. A. Robertson[2023], K. Ben Yishrael (portugalski)[2023], *Las Escrituras* (hiszpański)[2023], *Magalah* 𐤄𐤌𐤂𐤋𐤄 𐤃𐤕 (NT, html/epub)[2023], *A Felkent Jahósuának* [Isten

[91] Wyd. 4[PDF], 2023: http://bc.umcs.pl/dlibra/publication/44165/edition/40623/content [12-06-2023]. Przypis do Mt 16:24:

> **6**Gr. *stauros*, od *histemi* ‘stać, stawić’, tłumaczony najczęściej jako “krzyż”. Jednak w źródłosłowie greckim nie ma - jak w polskim - znaczenia wzajemnego przecięcia, skrzyżowania, lecz ‘stania, tkwienia w pozycji pionowej’, i stąd w odpowiedniku daję „stawiany”. Dookreślenia „umarły” oraz „drewniany” wzięte są z teologii krzyża, natomiast znaczenie „pal” - z ówczesnego powszechnego znaczenia *stauros*.

Egyházának Gyülekezetei] (węgierski)[2023], J. Corrêa de Oliveira (portugalski)[2023], F. C. Bereano (portugalski)[2023], K. Ben Yishrael (portugalski)[2023], P. Espagne (francuski)[2022-2024], T. Yap-Rendon[2022], S. R. Niglio (francuski)[2022], H. F. Ayala (hiszpański[Boliwia])[2022], J. Endow (kreolski)[2022], J. E. S. Cesário (portugalski)[2022], C. Cunha (portugalski)[2021-2024], M. Oetermann [interlinearny] (niemiecki)[2021], M. Schaefer[2021], S. Ruden[2021], A. Iannaccone (włoski-neapolitański)[2021], *Yeshua HaNotzri Melech HaYehudim: The Life and Ministry of Yeshua the Messiah*[2021], *Escrituras Sagradas, com os Nomes Sagrados Yauh e Yausha* (portugalski[Brazylia])[2021], T. Ben Derech (portugalski)[2021], E. S. G. Araújo (portugalski)[2021], S. Otto[2021], B. Armstrong[2021-wyd.3], J. Elijah[2020], J. Luiz (portugalski)[2020], *El Libro de Yeshua / Jesús* (hiszpański)[2020], R. Piloto (portugalski[Brazylia])[2020], B. Ben Yisrael López (hiszpański)[2020], יהוה *Sacred Scriptures* (html)[2020], T. Seid[2020], S. R. Marlowe[2020], D. M. Boerger[2020], D. Whitestone[2020], J. B. Prendes – A. L. Piedra (hiszpański)[2019], R. S. Marçal (portugalski)[2019], J. McGuffin[2019], D. H. King[2019], K. Haacker (niemiecki)[2019], H. A. Tófolo (portugalski[Brazylia])[2019], H. Dekker[2019], *ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑ-Carta a los Gálatas* (html, Oraj HaEmeth) (hiszpański)[2019], A. Caballos (hiszpański)[2019], C. Fredrickson[2019], *Praise Yahuwah Scriptures: Twelve Fruits Edition* (pdf)[2019?], C. Bucherer (html) (niemiecki)[2019?], S. Ben Szimon (Самуэл Бен Шимон) (rosyjski)[2018-2019], L. Mebust[2018], C. Hill[2018], *The Hebrew Names 'Plus' Version of the B'rit Chadashah*[2018], J. ben Wilhelm[2018], M. T. Wilson[2018], E. L. Martin (html, TorahCalendar.com)[2018?], *Holy Bible* (html, Yahshua Tug) (hmong[Wietnam])[2018?], J. Wilson[2018?], M. K. Hill[2017], J. W. M. Sabelis hebr. Mt[SzTb] (holenderski)[2017], T. Martínez (hiszpański)[2017], L. Rothenberger jr.[2017], E. W. Deibler jr.[2017], T. R. Jennings[2017], C. Sparkes[2017], R. Gordon[2017], *The Gospels of Jesus: The Devotional Translations*[2017], D. Dordoni [interlinearny] (włoski)[2017], I. F. de Carvalho – D. Soares (portugalski[Brazylia])[2017?], M. E. Lewis[2016], https://www.la-maison-de-yahweh.fr/ (francuski)[2016-2023], A. M. Niblick – B. Glass[2016], T. Robinson[2016], D. Scott (youtube)[2016], R. Jacob Ajay[2016], D. Santos – M. Sérgio – M. Teles (portugalski[Brazylia])[2016], E. T. Pooler[2016], R. Hall[2016], *Bībele. Mateja Evaņģēlijs. Apustuļu vēstules* – Valdis Egle[?] (łotewski)[2016], *Biblia Galega Restaurada* (galisyjski)[2016], *Bíblia Livre* (portugalski)[2016], R. Gaytant (holenderski)[2016], J. Bariova[2016-wyd.2], R. J. Ajay[2016?], G. Courtieu (francuski)[2015], *Življenje z Jezusom* (słoweński)[2015], R. Ferreira (portugalski)[2015], R. Geide[2015], G. Tisher[2015], J. Biermanski (niemiecki & angielski)[2015], J. K. McKee[2015], N. F. Ogan[2015], E. S. Johnson III[2015], J. Ramos (hiszpański)[2015], *Apostolic Scriptures*, Eloheinu Ministry[2015], D. W. Merrick (tagalski)[2021] & (angielski)[2015], J.-P. Goethals (holenderski)[2015], I. Takacs (rumuński)[2015], J. Nunes (portugalski)[2015], T. Stockdale[2014-2015], J. P. Mitchell[2014], T. G. McElwain[2014], B. Simmons[2014], P. Stevenson[2014], J. Wahl (khosa)[2014] & (afrykanerski)[2004], R. K. Moore[2014], *Holy Bible: Easy-to-Read Version*[2014], *Bíblia de Estudo NTLH: Nova Tradução na Linguagem de Hoje* (hiszpański)[2014], *Новий Заповіт: Сучасною мово* (ukraiński)[2014], *Yahweh's Scriptures For Salvation*[2014], T. Levänen (fiński)[2013-2018], *Evanghelia după Matei* (rumuński)[2013-2014], W. H. Sanford[2013], J. D. BeDuhn[2013], *Scriptura* (rumuński)[2013], *The Scriptures of Yahweh* – J. Sherman?[2013], D. W. Dyer[2013], N. Joachim[2013], S. da Silva (angielski & portugalski)[2013], *Gálatas* (html) – Jarival (portugalski)[2013], T. Nilsson[2012-wyd.1], E. S. Oliveira (portugalski)[2012-wyd.1], D. M. Pinto (portugalski)[2012], J. D. T. da Silveira (portugalski)[2012], M. Carijo (portugalski)[2012] hebr. Mt[SzTb], *EL Reina. La Restauración del Pacto de* יהוה (hiszpański)[2012], K. M. Hartfield[2012], *Gospel Wey Jon Rite* (angielski pidgin)[2012?], N. L. Van Fosson[2011-2014], *The Pentateuch of Yahshua • Disciples and Apostles of Yahshua*[2011-2014], przekład wyznania Disciples of Yeshuwa' the Messiah http://www.disciplesofyeshuwa.com/gospel_of_matthew.html[2011-2013], *Библия – Современный русский перевод РБО* – В. Н. Kuzniecow[?] (rosyjski)[wyd. z 2011], [gł. wyd.]J. A. Álvarez Rivera (hiszpański)[2011], *The Voice New Testament*[2011], *Restoration Study Bible*[2011], S. Rives[2011], J. M. Wine[2011], L. T. Vosen[2011], G. Wilson[2011], R. Roberg[2011], *Die Bibel. Neue Genfer Übersetzung* (niemiecki)[2011], *Bibel in gerechter Sprache* – B. Kahl[tłumaczka Galacjan] (niemiecki)[2011], *Las Sagradas Escrituras: Versión Reina Valera Restaurada* (hiszpański)[2011], M. Dreyer (niemiecki)[2010-wyd.4], *Egarta d'lot Galattaya (A Carta aos Galatas)* – M. Portes[?] (portugalski)[2010], *Sefer Bessorat HaIvrim (Livro das Boas Novas dos Hebreus)*, Qahal Adon Yashua (portugalski[Salwador])[2010], S. Walch[2010], J. Ayers[2010], M. de Bruijn (holenderski)[2010], W. R. Harwood[2010], *The Dynamic Gospel: The Gospel of John in Contemporary Gospel* – B. Floria[2010], *Basis Bibel. Das Neue Testament* (niemiecki)[2010], D. Darnell[2010], H. Grimme[2009-2011], *Свето Писмо или Библија Старог и Новог завета* (serbski)[2009], W. R. Finck jr.[2009], *Nuevo Testamento Interlineal* (html) (hiszpański)[2009], F. Ritzhaupt (niemiecki)[2009], R. Werner (niemiecki)[2009], B. M. Zolman[2009], A. Vianello [interlinearny] (włoski)[2008], D. E. Stanton[2007], *Israeli Authorized Version*[2007], J. W. Mealy[2007], M. D. Harness[2007], E. Szasz[2007], A. Jordly (norweski)[2007], M. Meiser (niemiecki)[2007], J. G. van der Watt – S. J. Joubert (afrykanerski)[2006], W. Vosloo (afrykanerski)[2006], [gł. wyd.]C. Van der Pool[2006], A. Francis Werner[2006], C. P. Quitevis (ilokański)[2006], D. Sindlinger[2006], M. D. Eldridge[2005], *En Levende Bok: Det Nye Testamentet* (norweski)[2005], *Today's New International Version*[2005], R. Looker[2005], A. Cordes[2005], *Nieuwe Bibelvertaling* (holenderski)[2004-2007], J. Henson[2004], R. Wills[2004], A. Odincow (Андрей Одинцов) – A. Belinskij (Александр Белинский) (rosyjski)[2004], F. Janzen (portugalski)[2003], M. Lucado[2003], *The Word of Yahweh*[2003], F. E. E. Strohm (niemiecki)[2003], E. Ransom – D. Skytta[2003], *Nový zákon: Slovo na cestu* (czeski)[2002], D. F. McCorkle[2002], T. L. Hackett[2002], R. Vincent jr.[2002], *La Bible: nouvelle traduction* [P. Létourneau[Łk] – P. Monnier[Łk & Dz] – D. Marguerat[Dz]] (francuski)[2001], W. J. Schenck jr.[2001], N. Nettleton[2001], *TNIV*[2001], J. Wheeler (gł. wyd.)[2001], D. E. James[2001], M. H. Miller[2000], [wyd.]R. M. Stendal[2000], B. C. Johnson – B.

D. Baker[2000], *Messianic Authorised Version*[2000], *Da Jesus Book* (hawajski pidgin)[2000], *The Clear Truth Bible* (html) [20??], R. W. Johnson[1999], M. A. Prost jr.[1998], *Ang Pulong Sang Dios* (hiligajno)[1997], A. Williams[1996], R. B. Banfield[1995], *The Christian Bible*[1995-wyd.2], K. L. Barker (*NIRV*)[1995], E. H. Peterson[1993], *Nádej pre kazdého: Nový Zákon v modernom jazyku* (słowacki)[1993], R. Jeffrey[1993], *Bibelen på hverdagsdansk* (duński)[1992], Jon Madsen[1992], *Kirkkoraamattu* (fiński)[1992], G. Gander (francuski)[1992], A. Kuen (francuski)[1992], 4 Ewangelie (songe)[199?], *The Revised English Bible*[1989], *International Children's Bible*[1988], Y. Hawkins[1987], G. Howard[1987] hebr. Mt[SzTb], F. H. Baader (niemiecki)[1983], J. O. Meyer[1981], *Nya Testamentet* (szwedzki)[1981], O. Bauernfeind (niemiecki)[1980], V. G. Beers[1980], C. Estes[1978], B. C. Johnson[1978], A. Edington[1977], A. Sophie & P. Seidelin (duński)[1974], P. de Beaumont (francuski)[1973], D. Klingensmith[1972], A. V. G. Jaakke (holenderski)[1972], *Dios Llega al Hombre: El Nuevo Testamento de nuestro Señor Jesucristo: versión popular* (hiszpański)[1970-wyd.2], A. Cressman[1969], C. Jordan[1968-1973], *An Expanded Paraphrase of the Epistles of Paul* — F. F. Bruce[1965], J. Zink (niemiecki)[1965-wyd.3], G. Stählin (niemiecki)[1962], E. C. Dymond[1962], J. B. Phillips[1958], E. Vernon[1952], F. D. Johnstone (luba-kalebwe)[1952], A. B. Traina[1950-wyd.1], F. Pfäfflin (niemiecki)[1949], H. W. Beyer (niemiecki)[1947,1949-wyd.4], *The New English Bible* (General Assembly of the Church Scotland)[1946-1961], J. L. Brun (norweski)[1945], S. Hoffmeyer – A. Blenker (duński)[1944], G. Verkuyl[1945-wyd.5], G. Wade[1934], *E Testament Nobo* (papiamento)[1932], H. Monnier (francuski)[1929], S. Konstantin-Hansen (duński)[1926], P. O. Schjøtt (norweski)[1923], A. E. Knoch[1919-wyd.1], H. Oort (holenderski)[1912], J. B. Lightfoot[1906], J. W. Bright (anglo-saski)[1904-1910], E. Lund (binisaja[Filipiny])[1903], *Ubilikizi wa nyemi uvygondwa ni Mateyo* (usambara)[1902], J. Moffatt[1901], G. B. Stevens[1898,1900], G. W. Horner[1898], J. D. Landels (malo)[1897,1906], W. B. Crickmer[1881], E. Reuss (francuski)[1878], J. W. Colenso (zuluski)[1876], W. W. Skeat (anglo-saski)[1871,1874,1878], G. R. Noyes[1869], F.-H. Delaunay (francuski)[1865], G. A. Freytag (niemiecki)[1863], S. Malan[1862], J. M. Kemble[1858], W. Anderson (efik)[1858], *Sango Iam. Ya Matiu e lĕndĕkidi* (benga)[1858], G. Champion – J. C. Bryant – L. Grout (zuluski)[1856], J. L. Döhne (zuluski)[1854], H. Woodruff[1852], H. B. Hackett (hebrajski)[1847], *I-Testamente Entsha Yenkosi yetu ka-Yesu Kristu* (khosa)[1846], B. Thorpe (anglo-saski)[1842], *Incuadi yesibini yabafundayo* — N. Adams (zulu)[1841], J. K. Pfenninger (niemiecki)[1840], W. B. Boyce (khosa)[1833], A. Goeschen (łaciński)[1832], H. A. W. Meyer (niemiecki)[1829], A. Campbell[1828], J. Konijnenburg (holenderski)[1825], G. F. Griesinger (niemiecki)[1824], G. B. Winer (łaciński)[1821], G. R. Nyländer (bullom)[1816], C. F. Preiss (niemiecki)[1811], H. A. Schott (łaciński)[1809], S. Henshall[1807], J. C. R. Eckermann (niemiecki)[1806-1808], J. B. Babor (niemiecki)[1805], T. Yeates (hebrajski)[1805], J. C. W. Augusti (niemiecki)[1801], R. Darling[1801], J. O. Thieß (niemiecki)[1800], C. Vollbeding (niemiecki)[1799], H. G. Reichard (łaciński)[1799], G. S. Jaspis (łaciński)[1797], J. E. C. Schmidt (niemiecki)[1796], J. J. Stolz (niemiecki)[1795-wyd.2], E. F. C. Oertel (niemiecki)[1795], S. F. N. Morus (łaciński)[1795], J. L. Vögeli (niemiecki)[1780], J. M. Witte (niemiecki)[1775], K. F. Bahrdt (niemiecki)[1773], E. Harwood[1768], ? Mortimer[1761], A. Norrelius (łaciński)[1703], F. Kuyper (holenderski)[1682], F. A. Christian (łacińsko-hebrajski)[1676], W. Robertson (hebrajski)[1661], Ms. Add. 170 = *Evangelium Secund[um] S. Johannem* (Cambridge University Library) (hebrajski)[~1600?-1700?] https://www.nli.org.il/en/discover/manuscripts/hebrew-manuscripts/viewerpage?vid=MANUSCRIPTS&docid=PNX_MANUSCRIPTS990001384780205171-1#FL=FL184309764, T. Fabricius (hebrajski)[1595], Emmanuel College MS 90 = Ew. Marka — R. Clarke (hebrajski)[1583-1589] https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-EMMANUEL-COLLEGE-00090/11, W. Herbst (hebrajski)[1575], C. de Reyna (łaciński)[1573], P. Trubar (słoweński)[1557], S. Châteillon (francuski)[1555] & (łaciński)[1554], Hebr. Ms. 24.1 = *Epistola ad Hebraos* — R. Bruarne (hebrajski)[~1530] https://mss.huc.edu/portfolio/ms_24-1/, MSS Vat.ebr.100 = 4 Ewangelie (Watykan) (hebrajski)[1480?-1500?] https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.ebr.100.

* Kemble opracował 4 przekłady: dwa w sąsiednich kolumnach (str. lewa), dwa w układzie interlinearnym (str. prawa).

1 raz:

Don Klingensmith: **„pal”** (*stake*) (Dz 13:29)
Stephen R. Marlowe: **„pal”** (*stake*) (Jn 19:31)
Don E. Santon: **„pal”** (*stake*) (Mt 27:40)
Lawrence T. Vosen: **„pal”** (*stake*) (Gal 6:12)
Die Bibel. NGÜ: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
Otto Bauernfeind: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Dz 5:30)
Klaus Haacker: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Dz 13:29)
Martin Meiser: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
Heinrich A. W. Meyer: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
Johann K. Pfenninger: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Dz 10:39)
Johann L. Vögeli: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Dz 10:39)
Johann J. Stolz: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
Johann C. W. Augusti: **„pal”** (niem. *Pfahl*) (1Pt 2:24)
Johann E. C. Schmidt: **„pal”** (niem. *Pfal*) (Gal 3:13)
Will Vosloo: **„pal”** (afr. *paal*) (Gal 3:13)
Dios Llega al Hombre: **„pal”** (hiszp. *palo*) (Gal 3:13)
Evanghelia după Matei: **„pal”** (rum. *stâlp*) (Mt 16:24)
Nieuwe Bibelvertaling: **„pal”** (hol. *paal*) (Gal 3:13)
Peter O. Schjøtt: **„pal”** (norw. *pæl*) (Gal 3:13)
James Endow: **„pal męki”** (kreol. *poto soufrans*) (Mk 8:34)
Bibel in gerechter Sprache: **„drewniany pal”** (niem. *Holzpfahl*) (Gal 3:13)
Nathan F. Ogan: **„drewniany słup”** (*wooden pole*) (Gal 3:13)
TIrV: **„słup”** (*pole*) (Gal 3:13)

Max Portes?: **„słup/drzewo”** (port. *madeiro*) (Gal 6:12)
http://churchofgod.hu/zip/Mate.pdf: **„drzewo”** (węg. *fa*) (Mt 27:32)
Frederick F. Bruce: **„szubienica”** (*gibbet*) (Gal 3:13)
Alfred Kuen: **„szubienica”** (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
Henri Monnier: **„szubienica”** (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
Edouard Reuss: **„szubienica”** (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
Ferdinand-Hippolyte Delaunay: **„szubienica”** (fr. *gibet*) (Dz 13:29)
Georg B. Winer: **„szubienica?”** (łac. *patibulum*) (Gal 3:13)
Adolfus Goeschen: **„szubienica?”** (łac. *patibulum*) (Gal 3:13)
George R. Noyes: **„drewniana belka”** (*beam of wood*) (Gal 3:13)
Primož Trubar: **„kłoda”** (sło. *hlod*) (Dz 13:29)
Annie Cressman: **„kawał drewna”** (*a piece of wood*) (Dz 10:39)
M. E. Lewis: **„*stauros* (słup lub krzyż)”** (*stauros (pole or cross)*) (Mt 27:32)

Victor Gilbert Beers: **„zabić”** (*kill*) (Mt 20:19)
Frans Kuyper: **„zabić”** (hol. *dooden*) (Jn 19:15)
Новий Заповіт: Сучасною мово: **„stracić”** (ukr. стратит) (Łk 23:23)
João Paulo Fernandes Pontes: **„stracić”** (*exterminate*) (Mt 20:19)
Chester Estes: **„zgładzić”** (*put to death*) (Gal 5:24)
Dariusz Czekalski: **„Na śmierć z nim!”** (Mt 27:22)
NT-Wp: **„przystąpić do egzekucji”** (Mt 27:26)
Edward T. Pooler: **„mieć pod kontrolą”** (*have controlled*) (Gal 5:24)
A. Francis Werner: **„przybić”** (*nail*) (Obj 11:8)

TNIV: **„słup”** (*pole*) (Gal 3:13)
Randy Gordon: **„słup”** (*pole*) (Dz 10:39)
R. Jacob Ayay: **„słup”** (*pole*) (Gal 3:13)
Johann B. Babor: **„belka”** (niem. *Baum*) (Gal 3:13)
Valdis Egle?: **„słup”** (węg. *stabs*) (1Pt 2:24)
Georges Gander **„słup[?]”** (fr. *piquet*) (Gal 3:13)
Charles Van der Pool: **„belka”** (*timber*) (1Pt 2:24)

Christoph Vollbeding: **„męczyć/torturować”** (niem. *martern*) (Mt 23:34)
Eduardo Silva Oliveira: **„ofiarować”** (port. *sacrificarão*) (Mt 23:34)
Joseph B. Phillips: **„śmierć, jaką umarł, była śmiercią pospolitego przestępcy”** (*the death he died was the death of a common criminal*) (Flp 2:8)

Incwadi ka Paule e balelwe Amaromani: **„przybić do drzewa”** (zul. *betelwa emtini*) (Rz 6:6)

ŻYDOWSCY (60):

POLSKIE (1):

Eliezer Wolski[2017] hebr. Mt[SzTb].

J. I. Roe[2025], A. ben Mordechai[2024], D. H’Notsari[2024], C. L. Zoutendijk[?] hebr. Mt[SzTb] (holenderski)[2023], A. Ben Oved (hiszpański)[2021 z gr. & 2004 z hebr.], D. Perek[2020], E. Pinho (portugalski[Brazylia])[2018], *Sefer Mazoret Besorah Yohanan Meir. Libro Evangelio De Las Buenas Nuevas de Marcos* (hiszpański)[2018], *Habrit Hakhadasha/Haderekh* [nie mylić z przekładem *HaDerek*, 1979] (hebrajski)[2018?], O. BenYah[2017], M. Moreno (portugalski)[2017], P. E. Goble (*NCBM*)[2017] & (*OJB*)[1996], D. R. Gregg[2017-wyd.4], Y. Zeev (hiszpański)[2016], *Brit Hadashah. Il Patto Rinnovato (Nuevo Testamento) di nostro Salvatore Yahshua HaMashiah* (włoski)[2016], P. Sides (=Rav Sha’ul)[2016], *The Orthodox Hasidic Yiddish Bible* (jidysz)[2015-2016], Y. ben Peretz (hiszpański[Panama])[2015], G. Uriyah[2015], Y. Jaím (hiszpański)[2014], M. Kibutz (hiszpański)[2013], T. Rose[2013], *Messianic Scriptures: Sacred Names Edition*[2013], J. Adler[2011], D. Gruber[2011], Y. ben Medel (hiszpański)[2011], S. Altaf[2009], D. Esposito[2009], J. Parker[2006], J. P. F. Pontes (portugalski)[2005], Y. Aharoni (hiszpański)[2005&2011], Y. Ben-David[2004], M. Y. Koniuchowsky[2004], J. Meyer[2004], T. Effren[2004], D. ben Abraham Hayyim (hiszpański)[2004], R. C. Bethea[2000], B. Carlson[1993], D. H. Stern[1989], H. W. Cassirer[1989], H. J. Schonfield[1958], Ms. Hebr. 8° 751 [=אבן בחן *’Eben Bōḥan* [92]] — wyd. Z. Poznanski (hebrajski)[~1900], D. Ginsburg – I. Salkinson (hebrajski)[1885], Ew. Łk & Hbr (hebrajski)[1851], W. Greenfield (hebrajski)[1831], T. Fry (hebrajski)[1813], R. Caddick (hebrajski)[1798-1800], G. Kalmár (hebrajski)[1766], Gaster Hebrew MS 1616 [=NT] — E. Rahibi (hebrajski)[1760] https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-GASTER-HEBREW-01616/1, H. C. I. Frommann (hebrajski)[1735,1737], J. H. Callenberg (hebrajski & jidysz)[1734], MS Or. 150 [=Mt-Mk-Łk] — R. Bernhard (hebrajski)[1705], J. Kemper (hebrajski)[1703], E. Hutter (hebrajski)[1599], G. Thúri (hebrajski)[1598], K. Neander (hebrajski)[1586], F. Peters (hebrajski)[1574 & 1581], J. Klaj (hebrajski)[1576], S. Münster (hebrajski)[1557].

Eliezer Wolski: 1x **„powiesić”** (Mt 28:5, *Szem-Tob*) ● João P. F. Pontes: 1x **„stracić”** (*exterminate*) (Mt 20:19)

ZAZNACZAJĄCY SEMICKIE KORZENIE AUTOGRAFÓW NT (46):

Las Escrituras (M. V. Lopez[?]) (hiszpański)[2023], R. K. Lisemby[2021], R. Z. de Souza (portugalski)[2021], M. W. Corneillie[2017], T. M. Walker[2017], *Igeret el haFilipiyim. Carta a los Filipenses ● Igeret el haColasim. Carta a los Colosenses ● Igeret Jaibrim - Carta a los Hebreos en el Galut (El exilio)* (hiszpański)[2017?, 2015?], C. F. Castleberry jr.[2017], *а-Брит а-Хадаша в редакции NEV* (rosyjski)[2015], J. A. Brown[2015], *Biblia Hebraica. Traduccion e Interpretacion Mesianica* (hiszpański)[2014], C. Barales (hiszpański)[2013], W. Smith[2013], *Scriptures of Yahweh*[2013], L. White[2013], Y. E. Ben Avraham – K. J. P. Gavazza (portugalski)[2013], Y. E. Ben Avraham (hiszpański)[2013], D. L. Purkey[2013], *The Scriptures for the Whole House of Israel*[2012], M. Yereq[2012] hebr. Mt[SzTb], G. C. Coetzee (afrykanerski)[2012], A. G. Roth[2012], G. Wilson[2011], V. N. Alexander[2010], *The Halleluyah Scriptures*[2010], *Pure Scriptures for the Remnant*[2010], *HaBrit Chadashah or Renewed Covenant*[2010], *Peshitta – Brit Hadasha* (portugalski)[2010], *Brit Jadasha: Nuevo Pacto* (hiszpański)[2010], J. B. Paulino – D. Diógenes (portugalski)[2010], S. Bentsion (hiszpański)[2009,2011], *Escrituras Sagradas Nomes Hebraicos Transliterados* (portugalski)[2009], J. E. Shen[2009], O. J. Kwon[2008-2009], P. Stanford[2008], R. C. de Cunha (portugalski)[2008], J. H. Snyder[2008], D. Garcia[2006], *Besorah Matityah, The Good News according to Matthew*[2006], D. Ascunce (hiszpański)[2003], J. S. Trimm[2001], *HaDavar – Vertaling 6000 Proeve van Het Goede Nieuws naar Mattityahu* (holenderski)[2001], C. J. Koster[1998], *Brit Hadasha. Nuevo Pacto Yeshua haMashiaj ben David ben Yoseh del Hebreo al Español* (hiszpański)[1997], H. Jahn[1993].

Mikhael Yereq: 1x **„powiesić”** (*hung* / תלה) (Mt 28:5, *Szem-Tob*) ● Gerrie C. Coetzee: 1x **„pal”** (afr. *paal*) (Jn 19:19) i 1x **„drzewo”** (afr. *hout*) (Łk 23:26).

ŚWIADKOWIE JEHOWY (11):

POLSKIE (1):

Andrzej Dorociński[2024].

[92] Jana [s. 264-294] || Łukasza [s. 294-335] || Marka [s. 386-410]. Ten mss obejmuje Ew. Mateusza będącą jedną z kopii MtSzTb.

Bruno Borba (portugalski)[2025], *La Sagrada Escritura – Versión del Nombre Divino: Escrituras Griegas Cristianas* — Jimmy Peraza (pdf, hiszpański[Meksyk])[2018 w przygotowaniu], *Paráfrasis de la Santa Biblia: Traducción a Lenguaje Sencillo Ecuatoriano* (hiszpański[Ekwador])[2018], Richard Estes[2014-wyd.3], Firpo Carr[2012], James R. Madsen[2005], Vivian Capel[1999], Marley Cole[1984], *New World Translation of the Christian Greek Scriptures*[1950], *Die heiligen Schriften: Übersetzt und bearbeitet nach den ältesten Handschriften* (tzw. *Magdeburger Bibel*), koord. Paul Balzereit (niemiecki)[1934].

EX-ŚWIADKOWIE JEHOWY (4):

Walther Ladroner (niemiecki)[2020], Wolfgang Einert (niemiecki)[2013], Lothar R. Riehl (niemiecki)[2011], Egbert Nierop (holenderski)[2007].

Wyznania odrzucające pogląd, że σταυρός znaczy „krzyż”

W pierwszej połowie XX wieku pogląd, że σταυρός znaczy „krzyż” i — co za tym idzie pogląd, że Jezus umarł na krzyżu — odrzucili **Świadkowie Jehowy** (od 1 września 2016 siedziba znajduje się w Warwick, st. New York, USA). Pewnym novum jest natomiast pojawianie się kolejnych wyznań, np.

- **The Assemblies of Yahweh** (przewodził w nim Jacob O. Meyer) [93]
- **Assembly of the Living Yahweh** [94]
- **Chosen of Israel** [95]
- **The Church of the Great God** (Charlotte, st. North Carolina, USA) [96]
- **The Eternal Church of God** (siedziba w Billings, st. Montana, USA) [97]
- **Hope of Israel Ministries** (siedziba w Azusa, st. Kalifornia, USA) [98]
- **A House of Yahweh** (przewodzą w nim Yisrayl i Yaaqob Hawkins)
- **Iglesia del Padre y del Hijo** (siedziba w Huston, st. Texas, USA)
- **Mesjańskie Zbory Boże** [99]
- **The Remnant of YHWH** (siedziba w Abilene, st. Texas, USA) [100]
- **The Restored Church of God** (siedziba w Wadsworth, st. Ohio, USA) [101]
- **Talmidei Yeshua Messianic Ministry of New Zeland** [102]
- **United Church of God** [103]
- **Yahweh’s Assembly in Yahshua** (siedziba w Kingdom City, st. Montana, USA). [104]

---

[93] Solomon E. MEYER, „The Sacred Scriptures Bethel Edition 1891-2011”, *The Sacred Name Broadcaster*, January 2012, s. 14, 15; Jacob O. MEYER, „The Death of the Messiah: Was it on a CROSS or on a TREE?”, *The Sacred Name Broadcaster*, March 2012, s. 18-21. Zob. https://assembliesofyahweh.com/sacred-name-broadcaster/ [1-01-2023].

[94] https://livingyahweh.com/statement-of-beliefs/ [25-11-2025].

[95] Brak nazwiska autora, „Christ Nailed to a Stake Not a Cross”, http://www.chosenofisrael.com/CHRIST-NAILED-TO-A-STAKE.php [17-08-2017].

[96] Earl N. HENN, „Is the Cross a Christian Symbol?”, kwiecień 2011, ss. 11, http://www.ultimatebiblereferencelibrary.com/is_the_cross_a_christian_symbol.pdf [11-07-2017].

[97] Broszura „The Truth About the Cross”, 2005, 2014, 2017, ss. 35, http://www.eternalcog.org/media/The-Truth-About-the-Cross.pdf [4-07-2017]. Autor tego opracowania napisał: „Świadectwo lingwistyczne z Biblii wskazuje, że Chrystus nie został powieszony na krzyżu, lecz na pionowym palu lub słupie” (s. 12).

[98] John D. KEYSER, „The Messiah’s Crucifixion *Tree*”, brak daty, http://www.hope-of-israel.org/cructree.html [15-04-2018].

[99] Bolesław PARMA, „Znak krzyża”, 18 marzec 2014, http://zboryboze.pl/znak-krzyza/ [30-06-2022].

[100] Autor anonimowy, „The Cross: Symbol of Sex Worship”, brak daty wydania, s. 1-2, https://docs.wixstatic.com/ugd/8ee9a1_2d44e1387f5f40fda5f130b37c06f5bf.pdf [15-11-2017].

[101] Brak nazwiska autora, „Should You Wear a “Christian” Cross?”, 2011, s. 1-4, https://rcg.org/articles/sywacc.pdf [21-04-2018]. Na s. 3 czytamy: „Biblia nie specyfikuje dokładnego kształtu „stauros” lub „ksylon”, na którym ukrzyżowano Chrystusa. Ale w świetle historycznego znaczenia „stauros” lub „ksylon” prawdopodobnie było to na palu lub pionowym słupie, *nie* na dwubelkowym krzyżu”.

[102] https://www.messianic.org.nz/beliefs.html [29-05-2022].

[103] Brak nazwiska autora, „Roman Forms of Crucifixion”, 26-01-2011, https://www.ucg.org/bible-study-tools/booklets/jesus-christ-the-real-story/roman-forms-of-crucifixion [13-02-2018].

[104] Brak nazwiska autora, „Was Yahshua Nailed to a Cross? (a deeper study)”, *YAIY News*, Vol. 2, Issue 1, January 2008, s. 1-2, http://www.yaiy.org/news/pdfs/Jan2008YAIYNewsletter.pdf [11-07-2017].

***

Co do argumentu z nieczystego, pogańskiego pochodzenia krzyża, to w translatologii nie odgrywa on roli kluczowego czynnika dla tłumaczy, bo w starożytności kult pogański cechowały też „święte pale” („aszery”, *BT*, *EŚP* — hebr. ***ʼašerah***, l. mn. ***ʼašerím***, zob. np. Sdz 6:25,26) i „święte słupy” („stele”, *BT*, *EŚP* — hebr. ***maccewot***, zob. np. Wj 23:24). Niemniej jednak wiedza o pogańskim pochodzeniu symbolu krzyża[105] pozwala rozumieć chrześcijanom by unikać *kultu* tego przedmiotu, bo NT uczy, aby ‘nie dotykać tego, co nieczyste’ (2Kor 6:17).

PODSUMOWANIE:

Z powyższych rozważań filologicznych wynika, że „uczciwość domaga się, abyśmy już dłużej nie tłumaczyli biblijnych terminów greckich i hebrajskich na ‘krzyż’”[106], bo jest to anachroniczny i nieadekwatny semantycznie przekład. Jest rzeczą zrozumiałą, że zerwanie z tak głęboko zakorzenioną tradycją religijną, której korzenie sięgają przedchrześcijańskich czasów pogańskich, może wymagać odwagi, ale pamiętajmy „odwaga jest córką miłości do prawdy”.

❒

[105] Każdy dobrze poinformowany badacz doskonale wie, że krzyż jest *„czysto pogańskim symbolem”* (Mourant Brock, ***The Cross: Heatchen & Christian. A Fragmentary Notice of Its Early Pagan Existence, and Subsequent Christian Adoption – With Illustrations***, Seeley, Jackson and Halliday, London 1879, s. 87, kursywa Brocka). Brock, były wikariusz w wyznaniu Christ Church z Clifton, powołuje się na s. 55 na artykuł, którego autor donosi, że zebrał blisko 200 różnych form pogańskich krzyży („The Prechristian Cross”, *The Edinburgh Review, or Critical Journal*, Vol. CXXXI, styczeń 1870, s. 239 [222-255], https://archive.org/details/sim_edinburgh-review-critical-journal_1870-01_131_267 1-12-2023); Henry Dana Ward, ***History of the Cross: The Pagan Origin and Idolatrous Adoption and Worship of the Image***, James Niesbet & Co., London 1871, https://archive.org/details/historyofcrosspa00ward 16-03-2017. O semantyce słowa σταυρός Ward pisze na s. 13, 14, 52-54.

[106] John D. Parsons, ***The Non-Christian Cross: An Enquiry Into the Origin and History of the Symbol Eventually Adopted As That of Our Religion***, Simpkin, Marshall, Hamilton Kent & Co., Limited, London 1896, Rozdz. 1: „Was the *stauros* of Jesus Cross-Shaped?”, s. 30, https://archive.org/details/nonchristiancros00pars 27-10-2014.

MATERIAŁ DODATKOWY

DUŃSKI przekład katolicki, 1953
***Det nye Testamente*, tł. ks. Peter Schindler**

Marterpæl = **pal męki**
Galgen = **szubienica**

Mt 10:38

den, som ikke er parat til, i mit Fodspor, at gaa til Marterpælen, 38

Mk 8:34

Saa kaldte han Folkemassen sammen og sagde til baade den og sine 34
Lærlinge:
»Hvis nogen er sindet at være min Tilhænger,
maa han sætte Hensynet til sig selv tilside, gaa i mit Fodspor
og være villig til at ende paa Marterpælen.

Dz 5:30

30 »Gud har mere Krav end Mennesker paa at blive adlydt. Det var vore
Fædres Gud, der opvakte Jesus, da I havde klynget ham op paa Marter-
31 pælen og gjort det af med ham. Det er ogsaa Gud, som i sin Almagt har
ophøjet ham til at blive Folkefører og Frelser for at føre Israel til Anger

Dz 10:39

for Gud var med ham. Det er os, der er Vidner om alt det, han udrettede 39
i hele Jødeland og tilsidst i Jerusalem; de klyngede ham op paa Marter-
pælen og slog ham ihjæl — men Gud oprejste ham et Par Dage senere 40
og lod ham blive synlig, ikke for alle og enhver, men for dem, som Gud 41
suverænt har udvalgt til at være Vidner: os, vi som har siddet tilbords

Dz 13:29

op i Synagogen, til Opfyldelse ved at dømme ham. Skønt de ikke kunde 28
finde nogen Dødsskyld hos ham, androg de Pilatus om at faa ham henrettet,
og da de saaledes fik virkeliggjort alt det, der stod skrevet om ham, tog de 29
ham ned fra Marterpælen og lagde ham ind i en Grav.
Men Gud opreiste ham fra Døde, og lang Tid igennem blev han set 30.31

Gal 3:13

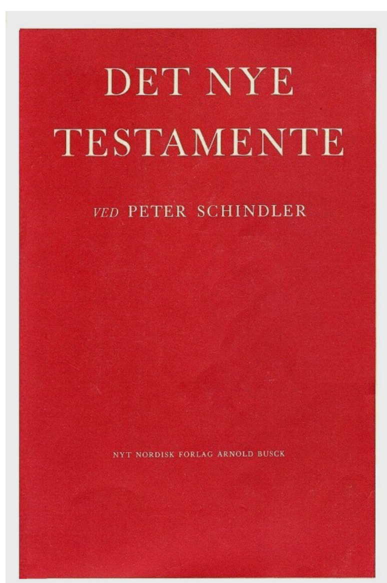
bandet, da han hang paa Korset — i Henhold til, hvad der staar skrevet:
»Guds Forbandelse hviler over den, der er klynget op paa Marterpælen«.
14 Saaledes blev da den »Velsignelse«, der blev givet til Abraham, gennem
Kristus Jesus Hedningerne tildel, og det er gennem Troen, at vi faar den
lovede Gave: Aanden.

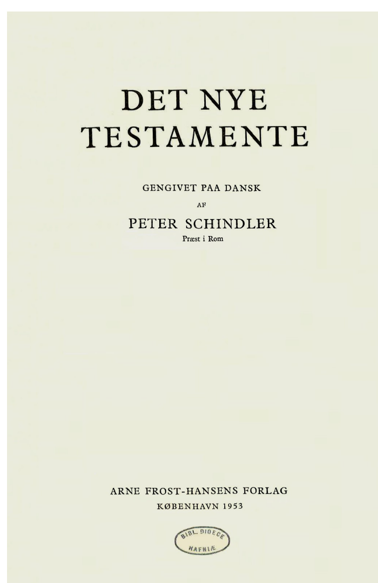
Flp 2:8

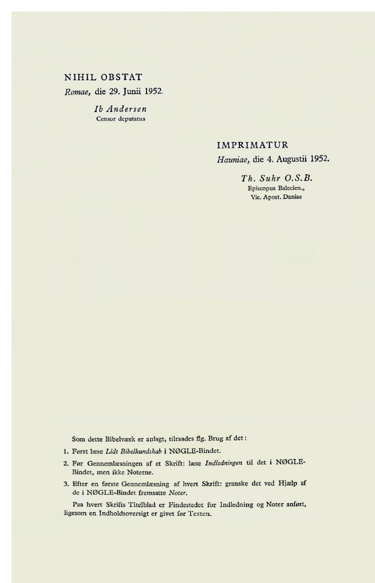
8 villigt: han iførte sig Slave-Skikkelse og blev som en af os Mennesker; da
han saa, at se til, var blevet som et Menneske, gjorde han sig endnu ringere:
9 han underkastede sig Døden — ja, en Død i Galgen. Men saa har Gud
til Gengæld ophøjet ham til en Højhed uden Maal og Grænse og tildelt

1Pt 2:24

skød i Stedet sin Sag ind under den retfærdige Dommer. Han bar Vægten 24
af vore Synder paa sit Legeme i Galgen, for at vi skulde dø fra vore Synder
og leve for, hvad der er helligt; takket være »hans Saar, blev I kurerede«.
Indtil da var I som vildfarne Faar, men nu er I kommet tilbage til ham. 25

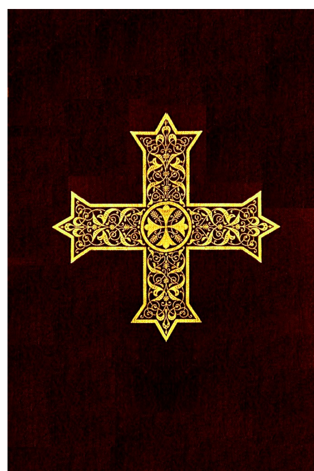

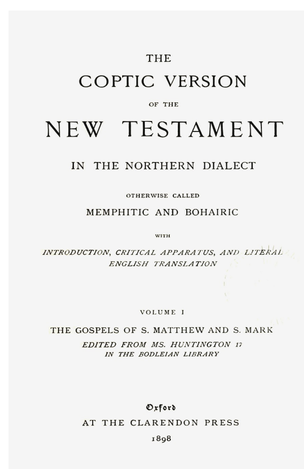
http://books.google.pl/books?id=nBMMAQAAMAAJ (ograniczony podgląd)

PRZEKŁAD BOHAIRSKI POCHODZI Z III WIEKU (lub najpóźniej z IV w.)

The Coptic Version of the New Testament in the Northern Dialect otherwise called Memphitic and Bohairic **(t. 1, 1898)**
tł. George Horner

boh. ⲡⲓϣⲉ ⲡⲓϣⲉ = **drzewo** (Horner: *tree*) (Mt 27:40,42)

Mt 27:40

266 ⲔⲀⲦⲀ ⲘⲀⲦⲐⲈⲞⲚ.

τλα α 32 Ⲉⲩⲛⲏⲟⲩ ⲇⲉ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲩϫⲓⲙⲓ ⲛ̄ⲟⲩⲣⲱⲙⲓ ⲛ̄ⲕⲩⲣⲓⲛ-
ⲛⲉⲟⲥ ⲉⲡⲉϥⲣⲁⲛ ⲡⲉ ⲥⲓⲙⲱⲛ. ⲫⲁⲓ ⲁⲩϭⲓⲧϥ ⲛ̄ϫⲃⲁ
ϩⲓⲛⲁ ⲛ̄ⲧⲉϥⲉⲗ ⲡⲉϥⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ.
τλβ α 33 Ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁⲩⲓ ⲉⲩⲙⲁ ⲉϣⲁⲩⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟϥ ϫⲉ ⲅⲟⲗ-
τλγ δ ⲅⲟⲑⲁ. ⲉⲧⲉ ⲡⲓⲙⲁ ⲛ̄ⲧⲉ ⲡⲓⲕⲣⲁⲛⲓⲟⲛ ⲡⲉ. 34 ⲁⲩϯ
ⲛ̄ⲟⲩⲏⲣⲡ ⲛⲁϥ ⲉϥⲙⲟϫⲧ ⲛⲉⲙ ⲟⲩϣⲁϣⲓ. ⲟⲩⲟϩ
ⲉⲧⲁϥϫⲉⲙϯⲡⲓ ⲙ̄ⲡⲉϥⲟⲩⲱϣ ⲉⲥⲱ.
τλδ α 35 Ⲉⲧⲁⲩⲁϣϥ ⲇⲉ ⲁⲩⲫⲱϣ ⲛ̄ⲛⲉϥϩⲃⲱⲥ ⲉϩⲣⲁⲓ ⲉⲁⲩ-
ϩⲓⲱⲡ ⲉⲣⲱⲟⲩ. 36 ⲟⲩⲟϩ ⲛⲁⲩϩⲉⲙⲥⲓ ⲉⲩⲁⲣⲉϩ
ⲉⲣⲟϥ ⲙ̄ⲙⲁⲩ.
τλε α 37 Ⲟⲩⲟϩ ⲁⲩⲥϧⲉ ⲧⲉϥⲉⲧⲓⲁ ⲥⲁⲡϣⲱⲓ ⲛ̄ⲧⲉϥⲁⲫⲉ ⲉⲥ-
ⲥϧⲏⲟⲩⲧ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲣⲏϯ. ϫⲉ ⲫⲁⲓ ⲡⲉ ⲡⲟⲩⲣⲟ ⲛ̄ⲧⲉ
ⲛⲓⲓⲟⲩⲇⲁⲓ.
τλϛ α 38 Ⲧⲟⲧⲉ ⲁⲩⲉϣ ⲕⲉⲥⲟⲛⲓ ⲃ̄ ⲛⲉⲙⲁϥ ⲟⲩⲁⲓ ⲥⲁⲧⲉϥ-
ⲟⲩⲓⲛⲁⲙ ⲛⲉⲙ ⲟⲩⲁⲓ ⲥⲁⲧⲉϥϫⲁϭⲏ.
τλζ ϛ 39 Ⲏⲏ ⲇⲉ ⲉⲛⲁⲩⲥⲓⲛⲓ ⲛⲁⲩϫⲉⲟⲩⲁ ⲉⲣⲟϥ. ⲉⲩⲕⲓⲙ ⲛ̄ⲧⲟⲩ-
ⲁⲫⲉ 40 ⲉⲩϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ. ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲑⲛⲁⲃⲉⲗ ⲡⲓⲉⲣⲫⲉⲓ
ⲛ̄ⲧⲉ ⲫϯ ⲉⲃⲟⲗ. ⲟⲩⲟϩ ⲛ̄ⲧⲉϥⲕⲟⲧϥ ϧⲉⲛ ⲅ̄ ⲛ̄ⲉ-
ϩⲟⲟⲩ. ⲛⲁϩⲙⲉⲕ. Ⲓⲥϫⲉ ⲛ̄ⲑⲟⲕ ⲡⲉ ⲡϣⲏⲣⲓ ⲙ̄ⲫϯ
ⲁⲙⲟⲩ ⲉⲡⲉⲥⲏⲧ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲓ ⲡⲓϣⲉ.
ριε τλη β 41 Ⲫⲁⲓ ⲡⲉ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲛ̄ⲛⲓⲁⲣⲭⲓⲉⲣⲉⲩⲥ | ⲛⲉⲙ ⲛⲓⲥⲁϧ
ⲛⲉⲙ ⲛⲓⲡⲣⲉⲥⲃⲩⲧⲉⲣⲟⲥ ⲁⲩⲥⲱⲃⲓ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲉⲩϫⲱ

ⲟⲩⲟϩ ⲁⲩϯ, $D_{1.2}$ΔΕΘΟ, cf. Gr. BD &c. ϩⲃⲟⲥ, A. ⲟⲩⲟϩ 2°] om. B, cf. Gr. D* sah schw. 32 ⲕⲩⲣⲓⲛⲛⲉⲟⲥ] ⲕⲩⲣⲏⲛⲉⲟⲥ, Γ$D_1$$Δ_1$ EF_1*. ⲥⲓⲙⲱⲛ] ⲥⲩⲙⲱⲛ, E_2H: ⲥⲩⲙⲉⲱⲛ, N. ⲫⲁⲓ] om. E_2*; cf.? sah schw ⲙ̄ⲙⲟϥ. ⲓ̄ⲏ̄ⲥ̄, A &c. 33 ⲉⲩⲙⲁ] but Gr. B τὸν τόπον, and ℵ om. λεγομενον. ⲉϣⲁⲩⲙⲟⲩϯ] ⲉⲩⲙⲟⲩϯ, partic., $D_{1.2}$ΔΕΘJ_3O. ⲅⲟⲗⲅⲟⲑⲁ] cf. Gr. ℵABDL &c. ⲉⲧⲉ] cf.? Gr. ℵBDL &c. ὅ, but Coptic does not decide gender. ⲡⲓⲙⲁ ⲛ̄ⲧⲉ] om. F_1*, thus reading 'which is the skull.' ⲡⲓⲙⲁ] + ⲡⲉ &c., $D_{2.4}$. ⲡⲉ] om. C_2r Ϭ HL; cf. Gr. ℵca D &c. om. λεγομ. 34 ⲁⲩϯ] but Gr. D και εδ. om. πειν 1°, cf. Gr. L arm cdd. ⲏⲣⲡ] cf. ℵBDL &c.: ϩⲉⲙϫ, F_1c.2Æ, cf. Gr. A &c. ⲉϥ (ⲁϥ, C_1) ⲙⲟϫⲧ] Ac (ϫ over erasure) B$D_{1.3.4}$ EGJ_3LÆ. ⲟⲩϣⲁϣⲓ] ⲟⲩⲉⲛϣⲁϣⲓ, B$D_{2.3.4}$$E_2$$F_1$Æ; ⲛ̄ϣ &c., $D_1$$E_1$. ϫⲉⲙϯ] om. ⲡⲓ, G_1*. 35 ⲉⲁⲩϩⲓ] cf. Gr. ℵAD &c.: ⲁⲩϩⲓ, pret., C_1: ⲟⲩⲟϩ ⲁⲩϩⲓ, B. ⲉⲣⲱⲟⲩ] without the addition

MATTHEW XXVII. 32–41. 267

ments, and took him away to be crucified. 32 And coming
out they found a man—a Cyrenian whose name was (lit.
is) Simon: this (one) they compelled to go (with them) that
he might take up his cross. 33 And having come to a place
which *they call* 'Golgotha,' which is the place of the skull,
34 they gave wine to him mingled with gall: and having
tasted he wished not to drink. 35 And having crucified him,
they divided his garments among them, having cast lot
for them. 36 And they were sitting, guarding him there.
37 And they wrote his accusation above his head, written
thus: 'This is (the) king of the Jews.' 38 Then they cruci-
fied two robbers also with him, one on his right hand, and
one on his left hand. 39 And they who passed by were
blaspheming him, shaking their head, 40 saying: 'Thou (lit.
he) who *will* destroy the temple of God, and build it in three
days,—save thyself. If thou art (the) Son of God come down
from the tree (lit. wood).' 41 This is how (lit. as) the chief
priests with (ⲛⲉⲙ) the scribes and (ⲛⲉⲙ) the elders mocked

cf. Gr. ℵABDL &c. 36 ⲛⲁⲩϩⲉⲙⲥⲓ] cf. Gr.: ⲁⲩ &c., pret., E_2? Θ*M: + ⲡⲉ, $D_{3.4}$. ⲉⲩⲁⲣⲉϩ] ⲁⲩⲁⲣⲉϩ, pret., Θ*O. 37 ⲁⲩⲥϧⲏ, A. ⲧⲉϥ] ⲉ over erasure, Ac. ⲥⲁⲡϣⲱⲓ] om. ⲥⲁ, B*. ⲉⲥⲥϧ] ⲥⲥϧ, ΘJ_3O, ⲉ being fused with preceding. ⲡⲟⲩⲣⲟ] cf. Gr. 3. 6. 40*. 61. 118. 435 &c.: ⲓ̄ⲏ̄ⲥ̄ ⲡⲟⲩⲣⲟ, F_1c.2J_1r M, cf. rest of Gr. ⲛ̄ⲧⲉⲛⲓ] ⲛ̄ⲛⲓ, J_3N. 38 ⲁⲩⲉϣ ⲕⲉ] B$D_{1.2}$ΔE: ⲁⲩⲁϣ, incorrect form, A$C_{1.2}$rFϬGHΘcJ_3KLNO: ⲁⲩⲓϣⲓ ⲛ̄ⲕⲉ, M. ⲥⲁ 1°] ⲛ̄ⲥⲁ, Δ. 39 ⲉⲛⲁⲩⲥⲓⲛⲓ] ⲉⲛ over erasure, Ac. ⲉⲣⲟϥ] A: + ⲡⲉ, B &c. ⲛ̄ⲧⲟⲩⲁⲫⲉ] AB$C_{1.2}$rΓ$D_{1.4}$EFϬGHJ_3KLM, cf. Gr. D: ⲛ̄ⲛⲟⲩⲁⲫⲉ their heads, $D_{2.3}$ΔΘNO, cf. rest of Gr. > ⲡⲉ ⲉⲩϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲉⲩⲕⲓⲙ ⲛ̄ⲧⲟⲩⲁⲫⲉ ϫⲉ, L. 40 ⲫⲏ &c.] cf. Gr. ℵABL &c. ⲃⲏⲗ, A. ⲛ̄ⲧⲉⲫϯ] cf. a b c &c. ⲟⲩⲟϩ ⲛ̄ⲧⲉϥ-ⲕⲟⲧϥ] ⲟⲩⲟϩ ⲉⲕⲟⲧϥ and to build it, L; for pronoun cf. Gr. 131. 238. it &c. ϧⲉⲛ] ⲛ̄ⲅ̄, F_1; but Gr. L d om. ἐν. ⲁⲙⲟⲩ] cf. Gr. BL &c. 41 ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ] om. ⲙ̄, $Δ_1$. ⲛ̄ⲛⲓ] A$C_{1.2}$rΓϬGH J_3KLN, cf. Gr. ℵAL &c.: ⲛ̄ⲛⲓⲕⲉ, B$D_{1.2}$ΔEFΘMO, cf. Gr. BK &c. ⲁⲣⲭⲏⲉⲣⲉⲩⲥ, A. ⲡⲣⲉⲥⲩⲧⲉⲣⲟⲥ, A*. ⲛⲓⲥⲁϧ ...ⲧⲉⲣⲟⲥ] cf. Gr. ℵABL &c.: + ⲛⲉⲙⲛⲓⲫⲁⲣⲓⲥⲉⲟⲥ, C_2r D_4

Mt 27:42

ⲙ̅ⲙⲟⲥ. 42 ϫⲉ ⲁϥⲛⲟϩⲉⲙ ⲛ̅ϩⲁⲛⲕⲉⲭⲱⲟⲩⲛⲓ.
ⲙ̅ⲙⲟⲛ ϣϫⲟⲙ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲉⲛⲁϩⲙⲉϥ.
Ⲓⲥϫⲉ ⲡⲟⲩⲣⲟ ⲙ̅ⲡⲓⲥ̅ⲗ̅ ⲡⲉ ⲙⲁⲣⲉϥⲓ ⲉⲡⲉⲥⲏⲧ ϯⲛⲟⲩ
ⲉⲃⲟⲗ ϩⲓ ⲡⲓϣⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲧⲉⲛⲛⲁϩϯ ⲉⲣⲟϥ.
43 Ⲓⲥϫⲉ ϩⲑⲏϥ ⲭⲏ ⲉⲫϯ ⲙⲁⲣⲉϥⲛⲁϩⲙⲉϥ ⲓⲥϫⲉ ϥⲟⲩ-
ⲁϣϥ. ⲁϥϫⲟⲥ ⲅⲁⲣ. ϫⲉ ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲉ ⲡϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲫϯ.
τλθ β 44 Ⲫⲁⲓ ⲇⲉ ⲉⲛⲁⲣⲉ ⲛⲓⲕⲉⲥⲟⲛⲓ ϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲛⲏ ⲉⲧⲁⲩ-
ⲁϣⲟⲩ ⲛⲉⲙⲁϥ ⲉⲩϯϣϭⲛⲏⲛ ⲛⲉⲙⲁϥ. 45 Ⲓⲥϫⲉⲛ
τμ β ⲫⲛⲁⲩ ⲛ̅ⲁϫⲡ̅ϛ̅ ⲁ ⲡⲭⲁⲕⲓ ϣⲱⲡⲓ ϩⲓϫⲉⲛ ⲡⲕⲁϩⲓ
ⲧⲏⲣϥ ϣⲁ ⲫⲛⲁⲩ ⲛ̅ⲁϫⲡ̅ⲑ̅.

ⲠⲆ.

τμα β 46 Ⲉⲧⲁ ⲫⲛⲁⲩ ⲇⲉ ⲛ̅ⲁϫⲡ̅ⲑ̅ ϣⲱⲡⲓ ⲁϥⲱϣ ⲉⲃⲟⲗ
ⲛ̅ϫⲉⲓ̅ⲏ̅ⲥ̅ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲛⲓϣϯ ⲛ̅ϧⲣⲱⲟⲩ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ.
ϫⲉ ⲉⲗⲱⲓ ⲉⲗⲱⲓ ⲗⲉⲙⲁ ⲥⲁⲃⲁⲕⲑⲁⲛⲓ. ⲉⲧⲉ ⲫⲁⲓ
ⲡⲉ. ϫⲉ ⲡⲁⲛⲟⲩϯ ⲡⲁⲛⲟⲩϯ ⲉⲑⲃⲉⲟⲩ ⲁⲕⲭⲁⲧ
ⲛ̅ⲥⲱⲕ.
47 Ϩⲁⲛⲟⲩⲟⲛ ⲇⲉ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲏ ⲉⲧⲟϩⲓ ⲉⲣⲁⲧⲟⲩ
ⲙ̅ⲙⲁⲩ. ⲉⲧⲁⲩⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛⲁⲩϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ. ϫⲉ
ⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲟⲩⲃⲉ ⲏⲗⲓⲁⲥ.
τμβ β 48 Ⲟⲩⲟϩ ⲥⲁⲧⲟⲧϥ ⲁϥϭⲟϫⲓ ⲛ̅ϫⲉⲟⲩⲁⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ϧⲏ-
ⲧⲟⲩ. ⲁϥϭⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲥⲫⲟⲅⲅⲟⲥ ⲁϥⲙⲁϩⲥ ⲛ̅ϩⲉⲙⲭ
ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲑⲟⲕⲥ ⲉⲟⲩⲕⲁϣ ⲁⲩⲧⲥⲟϥ. 49 ⲡⲥⲉⲡⲓ ⲇⲉ

$F_1^c{}_{.2}$ϫ J_3L, cf. Gr. E &c.; tr. of E_1 has و الفريسين 'and the Pharisees,' and gloss رومي و ليس في القبطي 'Greek, and it is not in the Coptic.' ⲁⲩⲥⲱⲃⲓ] A: ⲉⲩⲥⲱⲃⲓ, partic., B &c., cf. Gr. 42 ⲁϥⲛⲟϩⲉⲙ] ϥ &c., pres., F_1. ⲉⲛⲁϩⲙⲉϥ] -ⲙⲉⲛ to save us, G_2. ⲓⲥϫⲉ] cf. Gr. A &c. ϯⲛⲟⲩ] om. L, cf. Gr. Δ al pauc. ⲡⲓϣⲉ] ⲡⲓⲥ̅ⲧ̅ⲥ̅, $BD_{1.2}ΔEF_1ΘO$, cf. Gr. ⲛ̅ⲧⲉⲛⲛⲁϩϯ] cf.? Gr. ℵL &c. ⲉⲣⲟϥ] cf.? Gr. ℵBL &c. ἐπ' αὐτόν. 43 ⲓⲥϫⲉ 1°] cf. Gr. D &c.: +ⲇⲉ, FJ_1^r. ⲉⲫϯ] cf.? Gr. ℵADL &c. ἐπὶ τὸν θεόν. om. νῦν, cf. Gr. A &c. -ⲙⲉϥ] for pronoun cf. Gr. AD &c. ⲓⲥϫⲉ 2°] +ϯⲛⲟⲩ, $A^cC_2^rΓ F_1^c{}_{.2}^c$ϫ J_3L. ϥⲟⲩⲁϣϥ] ⲁϥ &c., pret. indic., E_2H: ⲉϥ &c., pres. partic., M. 44 ⲉⲛⲁⲣⲉ] $AD_{1.2}ΔENO$: ⲛⲁⲣⲉ, $BC_{1.2}^rΓF$ϫ G

him, saying: '42 He saved others; it is not possible for him to save himself. If (he) is (the) king of Israel, let him come down now from the tree, and let us believe him. 43 If he trusted in God, let him save him, if he wish (for) him: for he said that I am (the) Son of God.' 44 And this the robbers also were saying, who were crucified with him, reproaching him. 45 From (the) sixth hour there was (the) darkness upon all (the) land until (the) ninth hour.

46 And (the) ninth hour having come, Jesus cried out with a great cry, saying: 'Eloi eloi lema sabakthani?' which is this, 'My God, my God, wherefore didst thou leave me?' 47 And some of them who stood there, having heard, were saying: 'He called to Elias.' 48 And immediately one of them ran, took a sponge, filled it with vinegar, and pierced (it) on (lit. to) a reed, they gave him to drink. 49 And (the)

HΘJ_3KLM. ⲛⲉⲙⲁϥ 1°] cf. Gr. ℵBDLΘ^f. ⲉⲩϯ] ⲁⲩϯ, pret. indic., $D_2J_3M^c$. M* om. ⲁⲩϯ &c. ϯϭⲛⲏⲛ, A. ⲛⲉⲙⲁϥ 2°] ⲛⲁϥ, ΓJ_3M^cN. 45 ⲓⲥϫⲉⲛ ⲫⲛⲁⲩ] ABC_2^rϫ KLMN: +ⲇⲉ, $C_1ΓD_{1.2}ΔEFGHΘJ_3O$. ⲡⲭⲁⲕⲓ] ⲟⲩⲭⲁⲕⲓ a darkness, J_3M. ϩⲓϫⲉⲛ . . . ⲧⲏⲣϥ] but Gr. ℵ* 248. om. ⲑ̅] ⲑ̅ϯ, Γ$D_4Δ_2Θ^c$K. 46 ⲇⲉ] om. J_3. ⲑ̅] ⲑ̅ϯ, Γ$D_4Δ_2$ΘK. ⲉⲗⲱⲓ ⲉⲗⲱⲓ] cf. Gr. ℵ 33. &c.: +ⲉⲗⲱⲓ, B. ⲗⲉⲙⲁ] ABC_1FJ_3, cf. Gr. ℵBL 33. &c.: ⲉⲗⲉⲙⲁ, ΔEϫ GHΘKLMNO: ⲗⲓⲙⲁ, J_1^r, cf. Gr. A &c.: ⲉⲗⲉⲙⲁⲥ, $D_1^c{}_{.3?.4}$; many MSS. have ⲉⲗⲉⲙⲁⲥⲁⲃⲁⲭⲑⲁⲛⲓ. ϫⲉ] om. G_1K. 47 ϩⲁⲛ &c.] ⲟⲩⲟϩ ϩⲁⲛ &c., C_2^rϫ L. ⲙ̅ⲙⲁⲩ] ⲉⲧⲉⲙⲙⲁⲩ, L. ⲥⲱⲧⲉⲙ] +ⲇⲉ, O. ϫⲉ] cf. Gr. ABC &c. ⲁϥⲙⲟⲩϯ] ϥ &c., pres., M. ⲏⲗⲓⲁⲥ] cf. Gr. ℵC &c. 48 ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ϧⲏⲧⲟⲩ] but Gr. ℵ om. ἐξ αὐτῶν. ⲁϥϭⲓ] ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϭⲓ, B$D_{1.2}$M. ⲙⲁϩⲥ] om. C, ϫ K. obs. Gr. D om. τε. ⲟⲩⲟϩ 2°] om. ℵ. ⲁϥⲑⲟⲕⲥ ⲉⲟⲩⲕⲁϣ] AB*$Δ_2^c$ϫ HJ_3L; -ⲑⲟⲕⲥⲥ ⲉⲟⲩ, $C_{1.2}^rD_{1.2}Δ_{1.2}$*? EFΘ KM? NO: -ⲑⲟϩⲥ ⲉⲟⲩ, Γ, ϩ over erasure; -ⲑⲟⲕⲥⲉⲥ ⲉⲟⲩ, B^c, same as 2°; -ⲑⲟⲕⲥϥ ⲉⲟⲩ, ℵ; -ⲑⲟⲩⲕⲥ ⲉⲟⲩ, $G_1^c{}_{.2}$: -ⲑⲟϩⲥ ⲟⲩⲕⲁϣ anointed a reed, G_1*, but incorrect form; obs. ⲑⲟⲩϩ is the word used of piercing the side in John xix; and ℵ has pronoun masculine; obs. Gr. ℵBCL &c. verse 49. ⲁⲩⲧⲥⲟϥ] AC_1*: ⲁϥⲧⲥⲟϥ, sing., Γ &c.: ϥⲧⲥⲟϥ, pres., B. 49 ⲡⲥⲉⲡⲓ ⲇⲉ] om. F_1 (ⲇⲉ, F_2^c).

https://archive.org/details/copticversionofn01hornuoft

UWAGA:

Bohairskie słowo **ⲡⲓϣⲉ** zostało też użyte jako odpowiednik greckiego słowa ***ksylon*** w **Dz 5:30; 10:39; 13:29; Gal 3:13; 1Pt 2:24**.

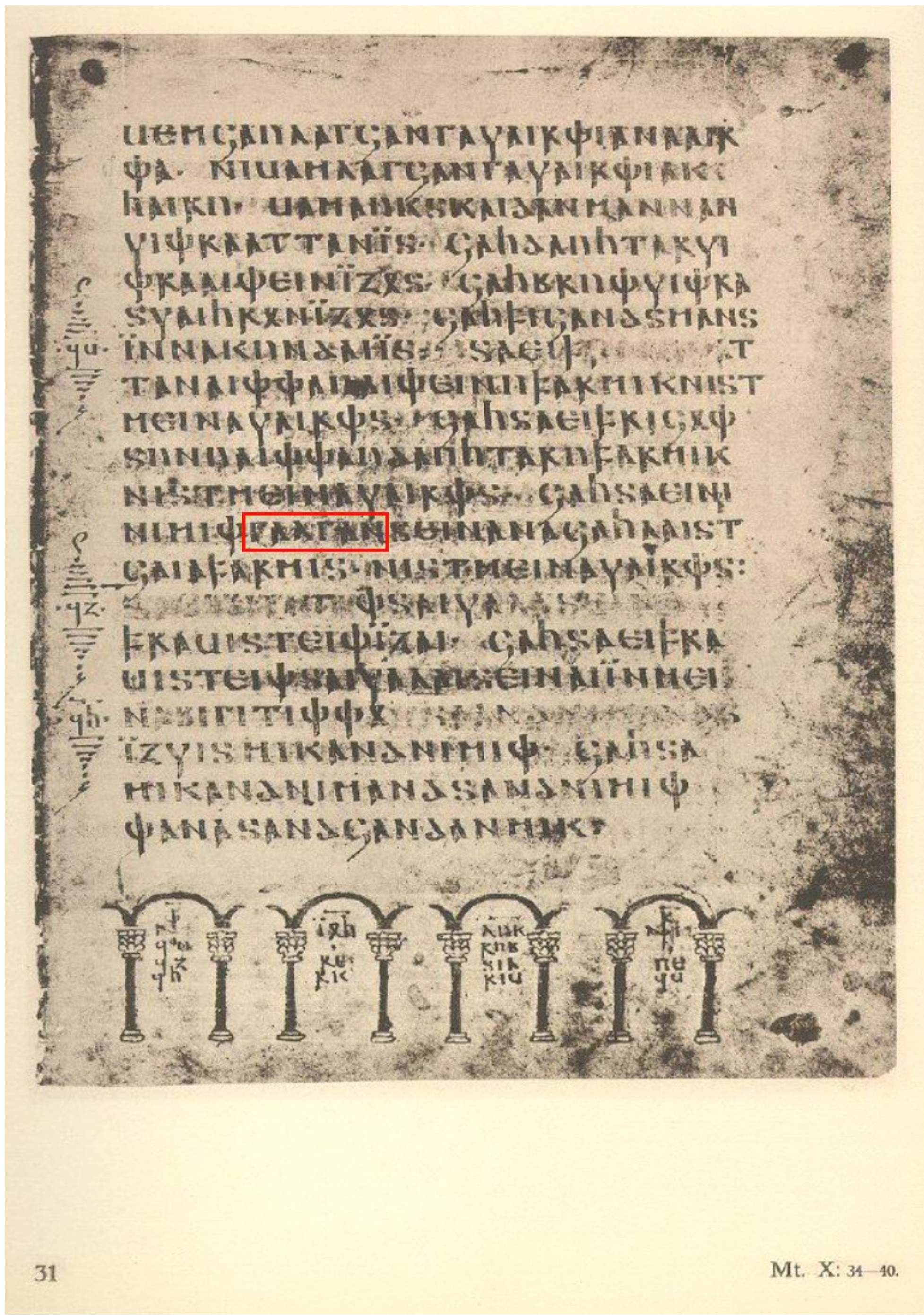
https://archive.org/details/copticversionofn04horn

CODEX ARGENTEUS POCHODZI Z IV WIEKU

(obejmuje Mt 5:15b-6:32; 7:12b-10:1a; 10:23-11:25a; 26:70b-27:19a; 27:42b-27:66a)

biskup Wulfila (Ulfilas) (ok. 311-381)
The Gothic Gospel of Saint Matthew, from The Codex Argenteus of the fourth century; with the Corresponding English, or Saxon, from The Durham Book of the eight century in Roman characters, **tł. Samuel Henshall (1807)**
(przekład gocko-angielski i saksońsko-angielski)
https://books.google.com/books?id=HhRWAAAAMAAJ

goc. 𐌲𐌰𐌻𐌲𐌰𐌽 (*galgan*, w mianowniku: *galga*) = **szubienica** (Henshall: *gallows*) (Mt 10:38)

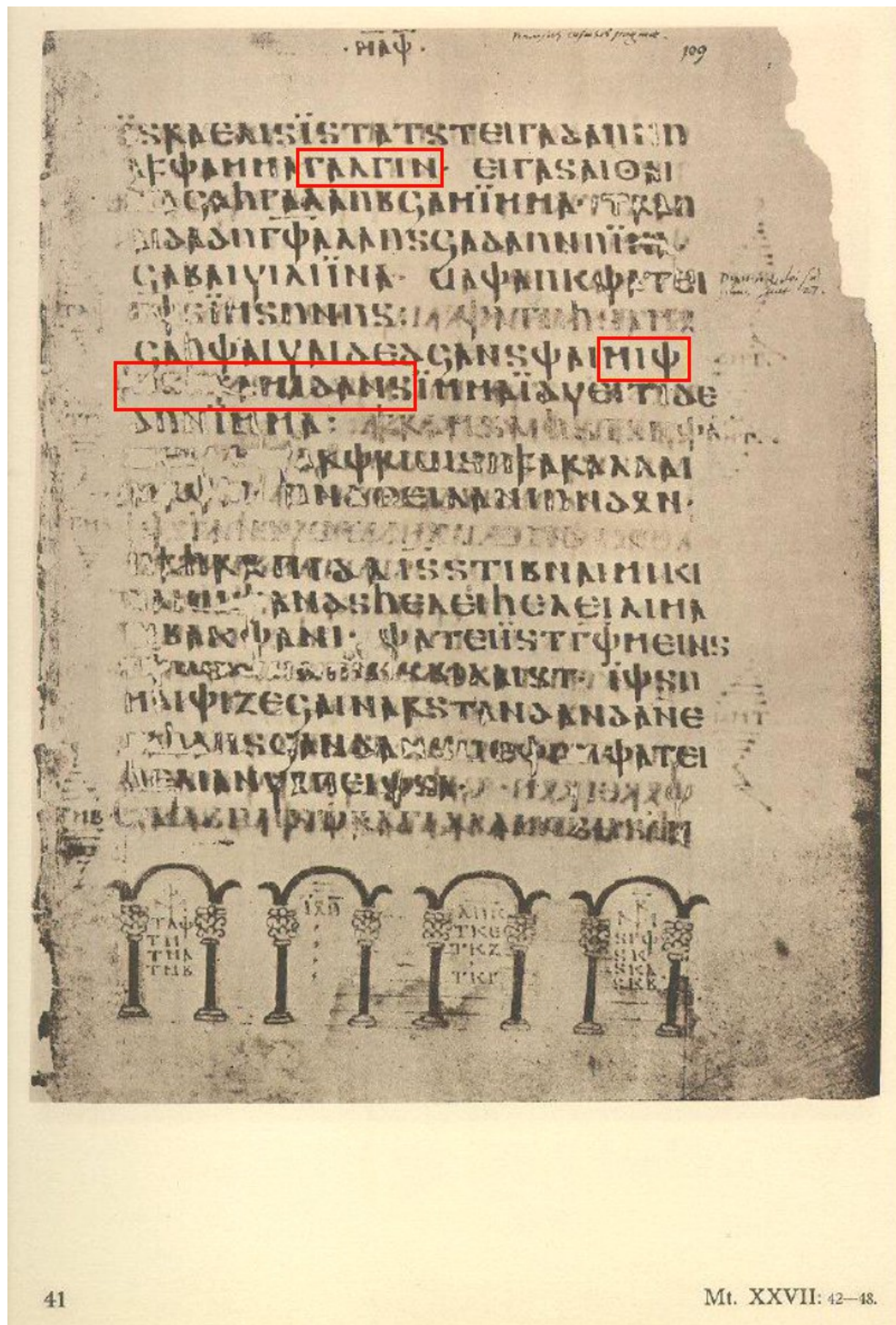

goc. *galgin* = **szubienica** (Henshall: *gallows*) (Mt 27:42)

goc. *mith-us-<u>hramid</u>ans* = **przywiązani**[?] (Henshall: *the up-cromped-ones*) (Mt 27:44)

UWAGA:

Człon ***<u>hramid</u>*** jest formą słowa ***hramjan***
i najwyraźniej pochodzi od gr. ***kremaō*** („zawiesić", „powiesić").
Warto zauważyć, że w przeciwieństwie do pary słów *stauros* i *stauroō*,
galga i *hramjan* mają <u>odmienną derywację</u>.

źródło fotokopii z poprzednich stron

CODEX ARGENTEUS UPSALIENSIS

JUSSU
SENATUS UNIVERSITATIS
PHOTOTYPICE
EDITUS

TYPIS EXPRESSIT
OFFICINA ALMQVIST & WIKSELL · UPSALIÆ
IMAGINES PHOTOTYPICAS REDDIDIT
SOCIETAS MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT · MALMOGIÆ

https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record%3A173610&dswid=8761